

AKTINES

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

● ΤΙ ΘΑ ΠΗ ΠΡΟΟΔΟΣ; (Γ.Β.Μ.).....	289
● Η ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΞΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ (Βασ. Κ. Σταθάκη).....	291
● ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΑΝΘΡΩΠΟΣ (Σκέψεις και Προβληματισμοί) (Καθηγ. Χρ. Γιαμβριά)	294
● ΘΑ ΞΕΧΕΙΛΙΣΟΥΝ (ποίημα Γ. Βερίτη)	296
● ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΓΑΝΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ. Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ (Ιωάννη Τσέντου).....	297
● ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (Ε. Ν. Μόσχου)	304
● ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΟΙ ΣΥΜΠΛΗΓΑΔΕΣ ΠΕΤΡΕΣ (Πανορμίτη)	308
● ΣΧΟΛΙΑ (Βασ. Κ. Σταθάκη).....	309
● Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΘΕΛΕΙ ΑΝΘΡΩΠΟ (Καθηγ. Χρ. Γιαμβριά).....	312
● ΠΑΡΟΥΣΙΑ (Ελ. Μάινα).....	313
● ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Έπικοινωνίας τής Χ.Ε.Ε.)	314
● ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ (ποίημα Στ. Μπολέτση).....	318
● ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ	319

ΕΤΟΣ 72οv

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2009

ΑΡΙΘ. 705

ΕΥΡΩ 1,50

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ
Η ΕΛΛΑΔΑ ΣΤΟΝ 20^{όν} ΑΙΩΝΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΑΘΗΝΑΙ 2008

AKTINES

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Ἔτος 72ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2009

Ἀριθ. 705

ΤΙ ΘΑ ΠΗ ΠΡΟΟΔΟΣ;

Ἡ συνθηματολογία ἔχει φθάσει πιά στο ἀπροχώρητο. Οἱ λέξεις κοντεύουν νά χάσουν τό νόημά τους. Ὁ ἐντυπωσιασμός δίνει καί παίρνει. «Ἡ πρόοδος», «ὁ ἐκσυγχρονισμός», «οἱ προοδευτικές δυνάμεις» στήν ἡμερήσια διάταξη: «Ἀνανέωση καί συντήρηση δέν συμβιβάζονται. Ὅχι στά συντηρητικά πρότυπα. Ἀγωνιζόμαστε γιά μιά κοινωνία σύγχρονη. Γιά ἓνα σχολεῖο πού δέν κοιτάει στό παρελθόν μᾶς ἀρχαιοπληκτης ἐκπαίδευσης ἢ στήν ἀνάπτυξη ἐλληνορθόδοξου φρονήματος».

Ἐπειδή συχνά ἀκούγονται κάτι τέτοιες διακηρύξεις, θά πρέπει νά γίνη ἓνα ξεκαθάρισμα. Τί θά πῇ πρόοδος καί τί θά πῇ προοδευτικός; Πρέπει, λοιπόν, νά ἀπορρίπτουμε καθετί πού ἔχει σχέση μέ τά περασμένα ἢ μήπως πρέπει νά ἐξετάζουμε ἂν τό παρελθόν ἦταν θησαυρός; Τό παρελθόν τό ἀπορρίπτουμε ἀπλῶς καί μόνο γιατί ὑπῆρξε παρελθόν ἢ τό ἐξετάζουμε, τό μελετᾶμε, τό κρίνουμε καί κάνουμε τήν ἀνάλογη ἀξιολόγηση καί ἀξιοποίησή του; Τά τρυφερά κλαδιά περιφρονοῦν τόν κορμό ἢ τίς ρίζες τους; Τά ἀξιολογικά κριτήρια τῶν προσώπων, τῶν πραγμά-

των ἢ τῶν καταστάσεων βρίσκονται τίς χρονικές περιόδους ἢ στήν ποιοτική τους ἀξία καί τήν πνευματική τους ἀκτινοβολία; Νά πῶς σκιαγραφοῦσε τίς ἀρνητικές τάσεις τῆς ἐποχῆς μας ξένος μελετητής:

«Ὁ ἀστερισμός τῶν ὀργισμένων δέν εἶναι ἡ νέα ἐλευθερία, ἀλλά μιά μηχανική ἐπάνοδος σέ παλιές καί σβησμένες ἰδεολογίες: σ' ἓνα παρελθόν πού θέλουν νά τό παρουσιάσουν σάν μέλλον. Τό νέο καί τό σκοτεινό. Ἡ ἐγκεφαλική ψυχρότητα χρειάζεται τό καινοφανές, πού πρέπει ἐπίσης νά φανῇ ἀκατανόητο. Ἐπειδή δέν ἔχει τίποτα νά πῇ — τίποτα πού νά εἶναι ἔκφραση τῆς ψυχῆς — γιά νά ἀξίξῃ νά τήν πάρουν στά σοβαρά, εἶναι ἀναγκασμένη νά προκαλῇ καί νά σαστίξῃ τήν κοινή εὐαισθησία. Καί ἐν τῷ μεταξύ ἡ τέχνη καί ἡ σκέψη τοῦ παρελθόντος καταδικάζονται ὡς ἀφελεῖς καί ἀσήμαντες. Κάτι τέτοιο συνέβη ἐπίσης στήν ἐποχή τοῦ μαρξόκ (τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα). Ὁ Ναπολιτάνος ποιητής Μαρίνο πίστευε καί πιστευόταν καί ἀπό ἄλλους, ὅτι ἦταν ὁ μεγαλύτερος ποιητής, πού ἔβγαλε ἡ ἀνθρωπότητα. Τήν ἴδια ἐκείνη ἐποχή διατυπώθηκε

μιά ιδιότυπη θεωρία για την υπεροχή των συγχρόνων επί των αρχαίων, πού από τον τίτλο ενός βιβλίου του συγγραφέως της εποχής Λαντσελότι, ονομάστηκε «σημερινισμός». 'Αλλά στους ποιητές, καθώς και στους φιλοσόφους, ή τέτοια ασάφεια είναι πάντοτε μιά ασφαλής ένδειξη αδυναμίας και οι νεωτερισμοί δέν είναι ποτέ νέοι. Γερνούν απότομα. Γερνούν τά πράγματα, πού θέλουν νά φαίνονται διαφορετικά από τά συνηθισμένα...».

Έτσι είναι. Δέν θά ήταν υπερβολή αν θά λέγαμε, ότι αυτό πού είμαι, αυτό πού κατέχω, τό χρωστάω σ' ένα βαθμό στους άλλους πού προηγήθηκαν. 'Η ύπαρξή μου, τό πολύτιμο δώρο της ζωής, τό δέχτηκα από τους γονείς μου. 'Ο κόσμος μέσα στον όποιο ζω και κινούμαι και έπωφελοῦμαι, είναι δημιούργημα των άλλων πού κατά τό πλείστον δέν υπάρχουν πιά. Μπορούμε νά φανταστοῦμε πόσοι αιώνες έπιστημονικής και τεχνικής έρευνας χρειάστηκαν, για νά ανοιχθοῦν όλοι αυτοί οι δρόμοι πού προσανατολίζουν σήμερα την πορεία της ζωής μας; 'Ανοίγουμε τά μάτια όχι σ' ένα περιβάλλον άγριο, αλλά καλλιτεργημένο από τον μόχθο των γενεών πού προηγήθηκαν. Ποιός θά μάς πη πόσα χρωστάμε στους μεγάλους ποιητές, μουσουργούς και καλλιτέχνες πού μάς άφησαν τά μεγαλόπνοα δημιουργήματά τους, για νά μάς προστατεύσουν από τον εξανδραποδισμό της μηχανοποιημένης ζωής;

«Δέν κοιτάμε στό παρελθόν μιās αρχαιοπληκτης εκπαίδευσης». Μπορεί, λοιπόν, ό σύγχρονος παιδαγωγός, ό φιλόσοφος νά άγνοήση και νά διαγράψη τον Σωκράτη, τον Πλάτωνα, τον 'Αριστοτέλη —και πόσους άλλους!— αλλά

και τους κατόπιν, τον Αύγουστίνο, τον Γρηγόριο Νύσσης, τον Καρτέσιο, τον Πασκάλ κ.ά.; 'Αλλά τότε θά γίνεται λόγος για φιλοσοφία ή για άμπελοφιλοσοφία; Θά περιφρονήση ό σημερινός καλλιτέχνης τους μεγάλους δημιουργούς της τέχνης, τον Φειδία, τον Πραξιτέλη, τον Ραφαήλ, τον Θεοτοκόπουλο και τους άλλους γιατί άνήκουν στό παρελθόν; Θά διαγράψη ό άτομικός έπιστήμονας, χωρίς τον κίνδυνο της ήμιμάθειας, μερικά όνόματα, όπως του Ράδερφορντ, του Μπόρρ, του Κόμπτον, του Χάιζενμπεργκ;

Νά μιλήσουμε για την ιστορία μας; Τό χώμα πού πατάμε και κινούμεθα ελεύθεροι είναι σπαρμένο μέ κόκκαλα ήρώων και ποτισμένο μέ αίμα μαρτύρων. 'Από την αρχαιότητα ως σήμερα ένας τιτάνιος άγώνας έναντίον του βαρβαρισμού και της τυραννίας. Όλα αυτά θά τά διαγράψουμε ως «αρχαιπληξίες» και παρελθοντολογίες; Έγραφε ό αείμνηστος καθηγητής 'Αλ. Τσιριντάνης: «Δέν μπορούμε νά ζήσουμε χωρίς πρόοδο, δέν μπορούμε νά προσδεύσουμε χωρίς παράδοση. Τό νά αξιοποιούμε την παράδοση είναι τό ξεκίνημα για νά πάμε προς την πρόοδο, δηλαδή (αυτό είναι πρόοδος) προς τή δημιουργία του νέου, τό όποιο δέν θά είναι μόνο νέο, αλλά και αξιολογικώς ανώτερο από τό παλαιό. Έξεκαθαρίσαμε, ότι αποκλείουμε την ειδωλολατρία του χρόνου, θετική ή άρνητική, όπου τό χρονικώς νεώτερο, απλώς και μόνο διότι είναι νεώτερο, είναι καλό ή, άντιθέτως, τό νεώτερο, απλώς και μόνο διότι είναι νεώτερο, είναι κακό... Πρέπει νά άγωνιστοῦμε ώστε τό νεώτερο νά είναι όντως πρόοδος...».

Γ.Β.Μ.

Η ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΑΕΙΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ

Στίς 28 Μαΐου τ.έ. συμπληρώθηκαν τριάντα χρόνια από την ημέρα της υπογραφής στο Ζάππειο μέγαρο στην Αθήνα της πράξεως προσχωρήσεως της Ελλάδας ως τό δέκατο ισότιμον μέλος στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Έκτοτε έχουν μεσολαβήσει πολλά γεγονότα και σήμερα στην Ε.Ε. μετέχουν 27 ευρωπαϊκά κράτη. Η επέτειος αυτή των 30 ετών δίδει αφορμή να αναφερθούμε σέ συντομία στις αρχές της ιδρύσεως της Ε.Ε. Η ιδέα αυτή γεννήθηκε από την εποχή του Καρλομάγνου κατά τόν μεσαίωνα, επρόκειτο όμως για μία εφήμερη προσπάθεια. Από ελληνικής πλευράς μιιά χιλιετία μετά, ό πρώτος ευρωπαίος πολιτικός πού πρότεινε τήν ένωση της Ευρώπης ήταν ό Ιωάννης Καποδίστριας. Τήν είσηγήθηκε ως ύπουργός των έξωτερικών της Τσαρικής Ρωσίας στό περίφημο συνέδριο της Βιέννης τό έτος 1815 μετά τήν ήττα του Ναπολέοντα. Αυτά όμως όλα άνήκουν στην σφαίρα του ιδεατού.

Στήν νεώτερη εποχή προβάλλουν ως κορυφαίοι ευρωπαίοις κυρίως ό Βίκτωρ Ουγκώ, ό γάλλος πρωθυπουργός του μεσοπολέμου Άριστείδης Μπριάν και ό Ούιστον Τσώρτσιλ. Η ιδέα της Ένωμένης Ευρώπης σάν πρόγραμμα εφαρμόσιμο προέκυψε άμέσως μετά τήν

λήξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου μεταξύ των ευρωπαϊκών χωρών. Σκέφθηκαν λοιπόν τότε. Άντί νά άλληλοσφαζόμεθα για τό ποιός θα έχει περισσότερο ζωτικό χώρο, οικονομικά όφέλη και κυριαρχική ισχύ, γιατί νά μήν ένώσουμε τίς χώρες μας και νά έναρμονίσουμε από κοινού τά συμφέροντά μας. Έτσι συνεργαζόμενοι, νά επιτύχουμε όλοι μαζί μία ισχυρή οικονομία και πολιτική παρουσία και πορεία στην παγκόσμια σκηνή. Αυτό ήταν τό σκεπτικό τους, τό όποιον κατ' αρχήν δικαιώθηκε. Διότι έκτοτε ή Ευρώπη ζει μία άδιατάρακτη περίοδο ειρήνης και σταθερά αύξανομένης ευημερίας. Τήν ιδέα τήν διετύπωσε ως πολιτική πρόταση ό Γάλλος διανοητής Ζάν Μονέ, τήν υιοθέτησε και τήν προώθησε ό τότε Γάλλος ύπουργός των έξωτερικών Ρομπέρ Σουμάν ως πρώτος πυρήνας της, μέ τήν ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινοπραξίας "Ανθρακα και Χάλυβα στίς 18 Άπριλίου 1951. Ίδρυτικά μέλη ήταν ή Γαλλία, ή Ίταλία, ή Δυτική Γερμανία, ή Όλλανδία, τό Βέλγιον και τό Λουξεμβούργο. Έξι χώρες. Η επιτυχία του έγχειρήματος αυτού μετά από έξι χρόνια οδήγησε στην ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (Ε.Ο.Κ.) ή Κοινής Άγοράς. Η σχετική ιδρυτική

συνθήκη υπογράφηκε στην Ρώμη στις 25 Μαρτίου 1957.

Οί Ήνωμένες Πολιτείες της Ἀμερικῆς ἐνεθάρρυναν πιεστικά τούς Εὐρωπαίους νά ἐνωθοῦν προκειμένου νά ἐμποδισθεῖ ἡ περαιτέρω διείσδυση τῆς Σοβιετικῆς κυριαρχίας σέ ὁλόκληρη τήν Εὐρωπαϊκή Ἡπειρο. Καί τό ἐπέτυχαν αὐτό στόν οἰκονομικόν τομέα μέ τό σχέδιο Μάρσαλ, καί στόν στρατιωτικόν τομέα μέ τήν ἴδρυση τῆς ἀτλαντικῆς συμμαχίας.

Ἐνα σημαντικό στοιχεῖο, τό ὁποῖο ἐπιμελῶς ἀποσιωπᾶται ἀπό τούς ἀναλυτές τῆς διαδικασίας πρὸς ὁλοκλήρωση τοῦ ἐγχειρήματος τῆς εὐρωπαϊκῆς ἐνοποίησης εἶναι σέ ποιές ἀρχές καί ἀξίες ἐβάσισαν τήν πρωτοβουλία τους οἱ ἰδρυτές της. Πρῶτα πρῶτα οἱ προαναφερθέντες Μονέ καί Σουμάν ἦσαν ἄνθρωποι βαθύτατα πιστοί χριστιανοί καί φυσικά ὁ Γάλλος ἡγέτης στρατηγός Ντέ Γκώλ, καθώς καί οἱ χριστιανοδημοκράτες ἡγέτες τῆς Γερμανίας Ἀντενάουερ, τῆς Ἰταλίας Ντέ Γκάσπερι καί ὁ καθολικός Βέλγος σοσιαλιστής Ἀνρί Σπάακ. Εἶχε προηγηθεῖ ἀμέσως μετά τόν πόλεμο ἡ ἱστορική συνάντηση τῶν ἡγετῶν Γαλλίας καί Γερμανίας Ντέ Γκώλ καί Ἀντενάουερ. Τότε μέ ὁδηγούς τίς χριστιανικές ἀρετές τῆς ἀγάπης πρὸς τόν πλησίον καί μέ τό «ἀγαπᾶτε τούς ἐχθρούς ὑμῶν» ἐπεκύρωσαν τήν συμφιλίωση τῶν δύο παραδοσιακά ἐχθρικῶν χωρῶν Γαλλίας καί Γερμανίας στόν καθεδρικό ναόν τῆς πόλεως Ρέμς στήν Γαλλία, ὅπου προσευχήθηκαν ἀπό κοινού.

Οἱ ἰδρυτές τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως διεκήρυσσαν ὅτι τό ὄραμά τους γιά τήν Ἐνωμένη Εὐρώπη στηρίζεται στίς ἀξίες τῆς χριστιανικῆς πίστεως (τήν εἰρηνική συνύπαρξη, τήν ἀγάπη πρὸς τόν πλησίον, τήν ἀλληλεγγύη). Τότε οἱ περισσότεροι Εὐρωπαῖοι σοσιαλιστές καί φυσικά οἱ κομμουνιστές, ἀλλά καί οἱ ἀκροδεξιοί ἀπέρριπταν αὐτό τό ὄραμα. Οἱ δύο τελευταῖοι ἐξ αὐτῶν τό ἀπαρρίπτουν καί σήμερα.

Μέ τήν εὐρεία διέγερση τῆς Ε.Ε. (σήμερα ἀριθμεῖ 27 μέλη) προέκυψαν πληθὺς δυσλειτουργιῶν καί ἀδιεξόδων. Πρὸς τοῦτο ὡς μόνη διέξοδος θεωρήθηκε ἡ ἐγκριση μιᾶς Συνταγματικῆς Συνθήκης, ἡ ὁποία θά δεσμεύει ὡς Καταστατικός Χάρτης ὅλες τίς χῶρες μέλη καί θά προωθεῖ πέραν ἀπὸ τῆς οἰκονομικῆς καί τήν πολιτικῆ ἔνωση, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ νά μὴν ὑφίσταται. Τό λεγόμενο Σύνταγμα στό ὁποῖο δέν περιείχετο καμμιά ἀναφορά στήν χριστιανική παράδοση τῆς Εὐρώπης, δέν ἐγκρίθηκε ἀπὸ ὅλες τίς χῶρες, τῆς Ε.Ε. Μάλιστα στήν Γαλλία καί τήν Ὁλλανδία τοῦτο καταψηφίσθηκε μέ δημοψηφίσματα ἀπὸ τούς δύο λαούς, ἐνῶ διφορούμενη ὑπῆρξε καί ἡ στάση τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ὑστερα ἀπὸ αὐτά γιά νά ἀποτραπεῖ ὁ κίνδυνος διαλύσεως τῆς Ε.Ε., οἱ 27 χῶρες υἱοθέτησαν ἀντὶ τοῦ Συντάγματος μία Μεταρρυθμιστικὴ Συνθήκη, ἡ ὁποία ὁμως θά ἐφαρμόζεται κατὰ περίπτωσιν. Ἐλπίζεται πάντως ὅτι ἔστω καί ὑπὸ περιορισμούς συνεχίζεται ἡ πορεία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως,

άλλά χωρίς έμβαθύνση και συνοχή μέ άγνωστη έκβαση στό μέλλον. Οί νέοι στρατηγικοί προσανατολισμοί τών Η.Π.Α., ή παγκοσμιοποίηση, τό ενεργειακό πρόβλημα, ή έκ νέου διεκδίκηση ρόλου υπερδυνάμεως από τήν Ρωσία έχουν αλλάξει ριζικά τό σκηνικό και αυξάνουν τίς άβεβαιότητες για τήν μελλοντική πορεία τής Εύρωπαϊκής Ένώσεως.

Οί χώρες μέλη τής Ε.Ε. αποτελούν μία ιδιότυπη συνένωση κρατών και λαών, ή όποία ξεκίνησε και τείνει νά ολοκληρωθεῖ ως ένιαία αγορά, ή όποία λειτουργεί μέ βάση τούς κανόνες τής ελεύθερης οικονομίας και του ελεύθερου ανταγωνισμού, ως χώρος ελευθερίας, ασφαλείας, δικαιοσύνης, χωρίς έσωτερικά σύνορα.

Τήν Ένωση αυτήν χαρακτηρίζει ό σεβασμός στις άξίες τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας, τής ελευθερίας, τής δημοκρατίας, τής ισότητας, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην άπαγόρευση των διακρίσεων. Αυτά άναφέρουν οι συνθήκες και ή Μεταρρυ-

θμιστική Συνθήκη τής Λισαβώνας τό έτος 2007.

Η ιστορία θέλει τήν Εύρώπη νά έχει βάση τίς πολιτικές και πολιτισμικές άξίες που έπήγασαν από τήν άρχαία Έλλάδα, και τήν άρχαία Ρώμη. Αυτά τά δύο συστήματα άξιών και κανόνων έμπλουτίστησαν και συνδιαμορφώθηκαν υπό τήν καταλυτική έπήρεια τής Χριστιανικής διδασκαλίας, ή όποία εκυριάρχησε κυρίως στην Εύρωπαϊκή Ήπειρο και στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία και αποτελούν τίς βάσεις του Εύρωπαϊκού Πολιτισμού. Αυτό τό λησμονούν οι «προοδευτικοί» (έντός παρενθέσεως) πολέμοι τής καθοριστικής χριστιανικής συμβολής στον πολιτισμόν αυτόν. Άλλωστε και αυτός ό Βολταίρος άνεγνώριζε τόν χριστιανικό χαρακτήρα τής Εύρώπης, ένώ ό σοσιαλιστής ιστορικός Μπρωντέλ ύπογραμμίζει ότι «ό εύρωπαῖος κάτοικος άκόμη και άν είναι άθεος, παραμένει δέσμιος μιᾶς ήθικῆς και μιᾶς άντιλήψεως, οι όποῖες έχουν βαθειές ρίζες στην χριστιανική παράδοση».

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΠΥΡΚΑΓΙΕΣ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ - ΑΝΘΡΩΠΟΣ (Σκέψεις και Προβληματισμοί)

Κάθε καλοκαίρι, η χώρα μας μαστιζεται από ένα μεγάλο αριθμό πυρκαγιών, που εκδηλώνονται σε διάφορες περιοχές, κυρίως δασικές. Τό φετινό καλοκαίρι, έσημάδεψε η καταστροφική πυρκαγιά, που εκδηλώθηκε σε μεγάλο τμήμα της Β.Α. 'Αττικής, στά τέλη Αυγούστου. Τίς ημέρες εκείνες, είπώθηκαν και γράφτηκαν πολλά, τόσο στά τηλεοπτικά κανάλια, όσο και στον ημερήσιο τύπο. Τρομοκρατήθηκαν, χιλιάδες κάτοικοι τών περιοχών από τίς όποιες πέρασε ή φωτιά. 'Αρκετοί έχασαν τά σπίτια τους και τό βιός τους. Σέ άλλους ή φωτιά πέρασε έξω από τά σπίτια τους και κατέκαυσε ό,τι υπήρχε από πράσινο στον γύρω χώρο. Ήταν μία πραγματική τραγωδία που τή ζήσαμε, άλλοι λίγο και άλλοι πιο πολύ.

Είναι αλήθεια ότι, οί έννοιες, περιβάλλον και περιβαλλοντική συνείδηση για πολλούς είναι άνευ περιεχομένου. Σχεδόν όλοι πιστεύουν ότι, τά θέματα αυτά άφορούν μόνο τήν Κρατική Διοίκηση και τούς υπεύθυνους στά θέματα αυτά φορείς. Λές και ό υπόλοιπος κόσμος δέν ζεί τήν πραγματικότητα και έφ' όσον τέτοια θέματα δέν έχουν άντίκτυπο για τή διαβίωσή του και τίς δραστηριότητές του, θεωρεί περιττό νά άσχοληθεϊ και τό άποτέλεσμα όλης αυτής τής κατάστασης είναι ή πλήρης άδιαφορία. Βέβαια, όσοι έχουν ύποστει τίς συνέπειες τών πυρκαγιών, συνειδη-

τοποιούν τίς έννοιες του περιβάλλοντος και τής προστασίας του, όμως «κατόπιν έορτής».

Οί έπιπτώσεις από τίς πυρκαγιές, στή Β.Α. 'Αττική, δέν είναι δυνατόν νά ύπολογισθούν σε όλη τους τήν έκταση. Στόν ύπολογισμό μπαίνουν πολλές παράμετροι. 'Ωρισμένες από αυτές τίς παράμετρους έχουν νά σηματοδοτήσουν καταστάσεις που θά προκύψουν σε βάθος χρόνου. Οί έπιπτώσεις δέν θά άφορούν μόνο στους κατοίκους τών περιοχών που επλήγησαν άμεσα από τήν καταστροφική αυτή πυρκαγιά. Αυτές άφορούν και στά έκατομμύρια τών κατοίκων του Λεκανοπεδίου, μέ τίς άλλες που θά προκύψουν στο κλίμα και όχι μόνο.

Ποιός όμως θά εύαισθητοποιήσει τόν σημερινό Έλληνα, που είναι περιχαρής και άνεμος στον έαυτό του και στον στενό οικογενειακό περίγυρό του; Μέ τί τρόπους θά εύαισθητοποιηθεϊ ό καθένας από έμάς, ως προς τήν αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων που αναφέρονται στά θέματα περιβάλλοντος; Η αλήθεια, ή άνευθυνότητα και ό «ώχαδελφισμός», είναι τά κύρια χαρακτηριστικά του σημερινού Έλληνα στην πλειονότητά του. Είδαμε τίς ημέρες εκείνες τής φωτιάς, οικόπεδα σε οικιστικές περιοχές, γεμάτα μέ ξερά χόρτα ύψους ενός μέτρου περίπου, που άποτελοΰσαν τήν καλύτερη

εὐφλεκτὴ ὕλη μετάδοσης τῆς φωτιᾶς. Καί τίθεται τὸ ἐρώτημα: Καλά, οἱ κάτοικοι τῶν περιοχῶν αὐτῶν δέν ἀνησυχοῦσαν βλέποντας γύρω τους ξερά χόρτα; Δέν μποροῦσαν μέσω τῶν Δημοτικῶν Ὑπηρεσιῶν ἢ καὶ αὐτοβούλως οἱ ἴδιοι νὰ καθαρίσουν τὸ τοπίο; Πολλοὶ νέοι, ἀκούσαμε τίς ἡμέρες ἐκεῖνες, ἀπὸ τὰ Μ.Μ.Ε., κάθονταν στίς καφετέριες καὶ «χαζολογοῦσαν» πίνοντας τὸν «φραπέ» τους καὶ ἡ φωτιά ἦταν λίγα χιλιόμετρα πιὸ πέρα. Καὶ ἄλλα πολλὰ εἶδαμε καὶ ἀκούσαμε τίς ἡμέρες ἐκεῖνες, πού μόνο λύπη προκαλοῦσαν σέ ὀρισμένους ἀνθρώπους μέ εὐαίσθητη συνείδηση.

Τό πιὸ ἀνησυχητικό ὅμως τώρα, εἶναι οἱ ἐπιπτώσεις ἀπὸ αὐτὴ τὴν πυρκαγιά, ὅπως ἀναφέρουμε καὶ πιὸ πάνω. Οἱ τεράστιες οἰκολογικὲς καταστροφές, δέν ἔχουν ἄμεσο μόνο χαρακτήρα, ἀλλὰ θὰ ἔχουν ἀντίκτυπο στὴ ζωὴ καὶ στὴν ὑγεία τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ περιβάλλοντος γιὰ πολλὰ χρόνια. Ἀλλοιώθηκε τὸ φυσικὸ περιβάλλον καὶ τὸ ἀποτελεσμαθὰ εἶναι, ἡ ἀλλαγὴ στίς κλιματολογικὲς συνθῆκες καὶ στὰ μικροκλίματα τῆς εὐρύτερης περιοχῆς. Ἡ ἀτμόσφαιρα θὰ ἀλλάξει σύσταση, μέ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις στὴν ἀνθρώπινη ἐπιβίωση. Ὅχι μόνο στὴν ἀνθρώπινη ἐπιβίωση, ἀλλὰ καὶ στὴ γλωρίδα καὶ πανίδα. Ἐχει διαπιστωθεῖ ὅτι, φωτοχημικοὶ ρυπαντές ὅπως τὸ ὄζον καὶ ἡ ὁμάδα ὀξειδίων τοῦ ἀζώτου, προξενοῦν βλάβες στὴ φυσιολογικὴ λειτουργία τῶν φυτῶν (αὐτοφυτῶν καὶ καλλιεργουμένων). Οἱ ποικίλες αὐτὲς δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις θὰ διαπιστώνονται χρόνιο μέ τὸ χρόνο, καὶ θὰ ἀπαιτηθοῦν πολὺπλευρες ἐρευνες ἀπὸ ἐρευνητὲς πολλῶν εἰδικότητων.

Ἡ καταστροφὴ τῆς γλωρίδας καὶ πανίδας, πού ἀποτελοῦν τὰ δύο κύρια χαρακτηριστικά τῶν οἰκοσυστημάτων, θὰ ἔχει διαχρονικὰ ἀντίκτυπο, σ' ἓνα προβληματικὸ πλέον περιβάλλον. Εἶναι γνωστὸ ὅτι, τὸ περιβάλλον ρυθμίζει τὴ ζωὴ, μέσω βιολογικῶν ἀλληλεπιδράσεων τῶν ζώντων ὀργανισμῶν (φυτικῶν καὶ ζωικῶν).

Τὰ δάση καὶ ἰδιαίτερα τῶν κωνοφόρων δένδρων, εἶναι «πνεύμονες» γιὰ τὸ περιβάλλον, διότι καθαρίζουν τὴν ἀτμόσφαιρα ἀπὸ τοὺς ρύπους, ρυθμίζουν τὴν ποσότητα τοῦ διοξειδίου τοῦ ἁνθρακος (μέ τὴ φωτοσύνθεση) καὶ παράλληλα ἐλευθερώνουν ὀξυγόνο. Ἐχει ὑπολογισθεῖ ὅτι, ἓνα δάσος κωνοφόρων ἐκτάσεων 10 στρεμμάτων συγκρατεῖ 32 τόννους σκόνης καὶ ἀπορροφᾷ 250 κιλά διοξειδίου τοῦ θείου καὶ ἄλλους ρύπους τῆς ἀτμόσφαιρας. Ἐπὶ πλέον, ἡ συγκράτηση τοῦ νεροῦ ἀπὸ τίς βροχές, εἶναι μία ἄλλη, παράμετρος πού χαρακτηρίζει τίς δασικὲς ἐκτάσεις. Ὅς ἀναφέρουμε ἐδῶ μέ ἀριθμοὺς ἓνα ἄλλο χαρακτηριστικό: Ἐνα δάσος 10 στρεμμάτων μέ βάθος ἐδάφους ἓνα μέτρο, μπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ 2 ἑκατομμύρια λίτρα νεροῦ.

Ἡ διάβρωση τοῦ ἐδάφους, στίς ἀποψιλωμένες δασικὲς περιοχές, ἀπὸ τίς πυρκαγιές, λόγω βροχοπτώσεων, εἶναι ἓνας ἀκόμη σημαντικὸς παράγων ἀλλοίωσης τοῦ οἰκοσυστήματος καὶ δέν συμβάλλει στὴ φυσικὴ ἀποκατάσταση τῆς πρότερον ἐπικρατοῦσης καταστάσεως.

Τὰ δάση, ὡς γνωστόν, ἀναγεννῶνται, ἐφ' ὅσον βεβαίως οἱ ἄνθρωποι τὰ προστατεύσουν ἀπὸ νέες πυρκαγιές. Ὅμως, ἡ ἀναγέννηση αὐτῇ, θὰ ἀπαιτήσῃ με-

γάλο χρονικό διάστημα και είναι πιθανόν, τό δάσος τελικά, νά μήν ἔχει τήν ἴδια εἰκόνα πού εἶχε πρό τῆς καταστροφῆς του.

Ἀναφέρθηκαν, πῶς πάνω, λίγες ἀπό τίς δυσμενεῖς παραμέτρους πού προκύπτουν ἀπό μία τόσο καταστρεπτική σέ ἔκταση πυρκαγιά.

Θά ὑπάρξει ἄραγε, εὐαισθητοποίηση, ὄχι μόνο τῶν ἀρμοδίων ὀργάνων τῆς Πολιτείας, ἀλλά καί τῶν πολιτῶν, ὥστε νά δημιουργηθοῦν ὅλες οἱ δυνατές προϋποθέσεις ἀναγέννησης τοῦ πρασίνου, στίς πληγεῖσες περιοχές; Θά προχωρήσει ἡ Πολιτεία καί οἱ ἀρμόδιοι φορεῖς, σέ μιᾶ σωστά ὁργανωμένη ἐνημέρωση καί εὐαισθητοποίηση τῶν πολιτῶν, ὅλων

τῶν ἡλικιῶν, πάνω στά θέματα τοῦ περιβάλλοντος καί στίς ὀδυνηρές ἐπιπτώσεις γιά ὅλους μας, ἀπό τήν καταστροφή του; Οἱ πυρκαγιές καί οἱ διάφορες ἄλλες ἀνθρωπογενεῖς ἀλλοιώσεις τῶν οἰκοσυστημάτων καί γενικά τοῦ περιβάλλοντος, θά πρέπει, κάποτε, νά συγκινοῦν τίς συνειδήσεις ὅλων μας καί νά διεγείρουν ἀντανακλαστικά ἐνδιαφέροντος καί ἀγάπης, γιά κάθε τι πού συνιστᾷ τό φυσικό περιβάλλον. Δέν θά πρέπει νά ξεχνοῦμε ὅτι, ὁ ἄνθρωπος ἔχει τεθεῖ ἀπό τόν Θεό Δημιουργό, διαχειριστής καί ὄχι καταστροφέας τῆς Φύσης.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ,
Ὁμότιμος Καθηγητής
Γεωπονικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΘΑ ΞΕΧΕΙΛΙΣΟΥΝ

Δέ θέλω ἐγώ νά σέ ρωτήσω,
κι οὔτε νά ψάξω τήν πληγή σου.
Μπρός στήν ἀπέραντή σου δόξα
τά γόνατά μου θά λυγίσουν.

Κι ὅμοιες μέ κύμα πελαγίσιο,
λατρεῖς, λαχτάρεις ποῦν' ἐντός μου,
σέ μιᾶ κραυγή θά ξεχειλίσουν:
– Ὁ Κύριός μου κι ὁ Θεός μου!

Γ. ΒΕΡΙΤΗΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΑΓΑΝΙΣΜΟ ΣΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ Η ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

(Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους)

Β'

Ἡ τύχη τῶν ἀρχαίων ἱερῶν

Ἡ τύχη τῶν ἀρχαίων ἱερῶν εἶναι ἓνα ἄλλο κεφάλαιο τῆς διαχείρισης ἀπὸ τὸν χριστιανισμό τῆς κληρονομιάς τῆς ἀρχαιότητος. Μὲ τὸν θάνατο τῆς εἰδωλολατρίας, τὰ ἱερά τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἦταν καταδικασμένα νὰ ἐρημωθοῦν καὶ νὰ παραδοθοῦν στὴν ἀδυσώπητη φθορὰ τοῦ χρόνου. Ἡ λύση ποὺ δόθηκε ἦταν ἡ λύση τῆς μετρωτοπῆς τῶν εἰδωλολατρικῶν ἱερῶν σὲ χριστιανικοὺς ναοὺς.

Ὅσο καὶ ἂν αὐτὸ φανεῖ παράδοξο, ὁ δρόμος γιὰ τὴ μετατροπὴ πολλῶν ἀρχαίων ἱερῶν σὲ χριστιανικοὺς ναοὺς ἀνοίξε μὲ ἓνα σκληρὸ διάταγμα τοῦ Θεοδοσίου Β' στίς 14 Νοεμβρίου τοῦ 435 μ.Χ. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὸ διάταγμα, τὰ ἱερά τῆς παγανιστικῆς λατρείας ἔπρεπε νὰ καταστραφοῦν, καὶ ἡ περιοχὴ νὰ καθαρθεῖ μὲ τὴν ὕψωση σὲ αὐτὴν τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, τοῦ σταυροῦ⁽²⁶⁾. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο ἀποσκοποῦσε προφανῶς στὸν ἐξορκισμό τῶν πονηρῶν δαιμόνων ποὺ τυχόν θὰ ἐπιβίωναν τῆς καταστροφῆς τοῦ ἱεροῦ.

(26) *Codex Theodosianus*, eds Theodor Mommsen καὶ Paulus M. Meyer, Weidmann, Berlin 1905, vol. I 2, σελ. 905, XVI, 10, 25.1-8 (435 Nov. 14).

Τέτοια διατάγματα εἶχαν ἓναν ἔντονα «λαϊκιστικό» χαρακτήρα, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα. Πράγματι, τὸ συγκεκριμένο διάταγμα δὲν εἶχε κανένα ἄλλο νόημα, ἀπὸ τὸ νὰ ἐμφανίσει τὸν αὐτοκράτορα νὰ ἀγκαλιάζει τὴν πίστη ποὺ εἶχε ἤδη ἀγκαλιάσει ὁ λαός. Κατὰ συνέπεια, διατάγματα σὰν αὐτὸ εἶχαν μᾶλλον τὸν χαρακτήρα μιᾶς διακήρυξης συμπίεσης τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας μὲ τὴ χριστιανικὴ πίστη καὶ μιᾶς ἐπίσημης καταδίκης τῆς εἰδωλολατρίας, παρὰ μιᾶς ρητῆς διαταγῆς ποὺ ὀφείλε νὰ ἐφαρμοσθεῖ κατὰ γράμμα. Ἔτσι, τὸ συγκεκριμένο διάταγμα ἀποτελεῖ ἓνα χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς μεγάλης ἀπόστασης ποὺ ὑπῆρχε συχνὰ ἀνάμεσα στὴ διατύπωση καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀντιπαγανιστικῆς νομοθεσίας.

Πιὸ συγκεκριμένα, ἐνῶ τὸ ἐν λόγῳ διάταγμα κάνει ρητῶς λόγο γιὰ συνολικὴ καταστροφὴ τῶν εἰδωλολατρικῶν ἱερῶν, χωρὶς νὰ προβλέπει καμμία ἄλλη, ἐναλλακτικὴ τῆς καταστροφῆς λύση, στὴν πράξη τὸ διάταγμα ἐφαρμόσθηκε μὲ ἓναν παράδοξο τρόπο: μὲ ἀποσιώπηση τοῦ πρώτου σκέλους, ποὺ προέβλεπε τὴν καταστροφὴ τῶν ἱερῶν, καὶ ἔμφαση στὴν καθάρση τῶν χώρων τῆς ἀρχαίας λατρείας μὲ τὴ βοήθεια τοῦ σταυροῦ. Τὰ ἀρχαῖα ἱερά μποροῦσαν λοιπὸν νὰ

ἐξακολουθήσουν νά υπάρχουν, ἀρκεῖ οἱ πονηροὶ δαίμονες τῆς παλαιᾶς λατρείας νά ἐξορκίζονταν μέ τό σύμβολο τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τόν σταυρό. Στήν πράξη, δηλαδή, ἀνοίγε ὁ δρόμος γιά τήν ἐπιβίωση τῶν ἀρχαίων ἱερῶν μέσα ἀπό τήν ἀπλή μετατροπή τους σέ ναοὺς ἀφιερωμένους στή χριστιανική λατρεία! Ὅπως πολύ σωστά ἐπισημαίνει ἡ Alison Frantz,⁽²⁷⁾ δέν ἦταν αὐτό τό ἀρχικό περιεχόμενο τοῦ νόμου.⁽²⁸⁾ ἀλλά, ὅπως εἴπαμε, ὑπάρχει μεγάλη ἀπόσταση ἀνάμεσα στήν κατά γράμμα διατύπωση καί τήν πρακτική ἐφαρμογή τῆς ἀντιπαγανιστικῆς νομοθεσίας, καί ἡ συγκεκριμένη περίπτωση εἶναι ἀπλῶς ἓνα ἀπό τά πολλά παραδείγματα αὐτῆς τῆς ἀπόστασης.

Κάπως ἔτσι, στήν Ἀθήνα ὁ Παρθενώνας μετατράπηκε σέ ναό τῆς Θεοτόκου⁽²⁹⁾, καί ὁ ναός τοῦ Ἡφαίστου, πού εἶναι ἀκόμη γνωστός ὡς «Θησεῖο», μετατράπηκε σέ ναό τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Καί δέν πρέπει νά πιστεύουμε ὅτι αὐτή ἡ μετατροπή ἀφοροῦσε μόνον ἓνα ἢ δύο εἰδωλολατρικά ἱερά. Ὁ Friedrich Wilhelm Deishmann σέ σχετική μελέτη του καταγράφει οὔτε λίγο οὔτε πολύ ὀγδόντα

ἐννέα (89) γνωστά παραδείγματα τέτοιας μετατροπῆς ἀπό τήν Ἑλλάδα, τήν Ἰταλία, τήν Αἴγυπτο, τή Συρία καί ἄλλου⁽³⁰⁾.

Τό ἐρώτημα πού μένει νά μᾶς ἀσχολήσῃ εἶναι ἂν αὐτή ἡ μετατροπή ἐπέφερε καταστροφές στά ἀρχαῖα ἱερά, καί, ἂν ναί, σέ ποιοῦ βαθμό. Διότι μόλις πρόσφατα⁽³¹⁾ ἔγινε ἔντονα λόγος γιά τέτοιες καταστροφές, ἀκόμη καί στόν ἴδιο τόν Παρθενῶνα.

Ὅπως σημειώνει ἡ Alison Frantz, συγγραφέας μιᾶς γνωστῆς μελέτης γιά τό πέρασμα τῶν ἱερῶν τῆς Ἀθήνας ἀπό τόν παγανισμό στόν χριστιανισμό, ἡ μετατροπή τῶν ἀρχαίων ἱερῶν σέ χριστιανικούς ναοὺς πρέπει νά ἔγινε σέ δύο, ἢ ἴσως καί τρία στάδια: πρῶτον, ἀποἱεροποίηση τοῦ χώρου μέ ἀφαίρεση τοῦ λατρευτικοῦ ἀγάλματος καί ἄλλων παγανιστικῶν συμβόλων· δεύτερον, σέ μία πιθανή μεταβατική περίοδο, χρήση τοῦ χώρου γιά τή χριστιανική λατρεία χωρίς καμία ἄλλη μετατροπή· τρίτον καί τελευταῖο, ἀρχιτεκτονική ἀνάπλαση τοῦ χώρου, ὥστε αὐτός νά ἀνταποκρίνεται πλέον πλήρως στίς ἀπαιτήσεις τῆς χριστιανικῆς λατρείας⁽³²⁾.

Τό ἐρώτημα εἶναι: Ἄν ὑπῆρξαν καταστροφές, σέ ποιοῦ ἀπό τά τρία αὐτά

(27) Alison Frantz, «From paganism to Christianity in the temples of Athens», *Dumbarton Oaks Papers* 19 (1965), σελ. 187-188.

(28) Παλαιότεροι ἱστορικοὶ δέχονταν ὅτι ὁ νόμος ἐξουσιοδοτοῦσε πράγματι τίς κατά τρόπους ἀρχές νά μετατρέψουν τά ἀρχαῖα ἱερά σέ χριστιανικούς ναοὺς βλ. γιά παράδειγμα John B. Bury, *History of the Later Roman Empire from the death of Theodosius I to the death of Justinian*, vol. I, Macmillan & Co. Ltd, London 1923, σελ. 371.

(29) Βλ. τό ἄρθρο τοῦ Friedrich Wilhelm Deichmann, «Die Basilica im Parthenon», *Athenische Mitteilungen* 63/64 (1938/39), σελ. 127-139.

(30) Friedrich Wilhelm Deichmann, «Frühchristliche Kirchen in antiken Heiligtümern», *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts* 54 (1939), σελ. 103-136.

(31) Στό πλαίσιο τῆς διαμάχης τοῦ σκηνοθέτη Κώστα Γαβρᾶ μέ τή διοίκηση τοῦ νέου Μουσείου τῆς Ἀκρόπολης.

(32) Alison Frantz, «From paganism to Christianity in the temples of Athens», *Dumbarton Oaks Papers* 19 (1965), σελ. 201.

στάδια θά θεωρήσουμε ότι υπήρξαν; Προφανώς, όχι στο πρώτο, τήν άπλή άποϊεροποίηση του χώρου με άπομάκρυνση του λατρευτικού αγάλματος και των σκευών της παγανιστικής λατρείας. Επίσης, ούτε στο δεύτερο, τή χρήση του χώρου για τή χριστιανική λατρεία χωρίς καμμία άλλη μετατροπή. Τό στάδιο πού ένοχοποιείται για τίς όποιες καταστροφές είναι τό τρίτο, τό στάδιο της άρχιτεκτονικής ανάπλασης του χώρου, ώστε αυτός νά άνταποκρίνεται στίς άπαιτήσεις της χριστιανικής λατρείας.

Προκειμένου νά κατανοήσουμε τίς ιδιαίτερες άπαιτήσεις της χριστιανικής λατρείας και τίς αλλαγές πού χρειάζονταν νά γίνουν στά άρχαία ιερά, άρκεϊ νά αναλογισθοΰμε κάποιες διαφορές ένός άρχαίου και ένός χριστιανικού ναού, τίς όποιες όλοι λίγο ως πολύ γνωρίζουμε. Ό άρχαίος έλληνικός ναός ήταν ό χώρος πού φιλοξενούσε τό λατρευτικό άγαλμα του θεού, και λογιζόταν ως ό χώρος κατοικίας του θεού· οί λατρευτικές έκδηλώσεις πρόν τιμήν του θεού γίνονταν έξω από αυτόν, γύρω από τόν βωμό. Αντίθετα, ό χριστιανικός ναός είναι ό χώρος μέσα στον όποιο τελείται ή χριστιανική λατρεία. Προκειμένου λοιπόν ένας άρχαίος ναός νά μπορεί νά άνταποκρίνεται στίς άνάγκες της χριστιανικής λατρείας, έπρεπε νά ύποσεί τέτοια άρχιτεκτονική άνάπλαση, ώστε νά μπορεί νά φιλοξενεί τίς λατρευτικές έκδηλώσεις όχι γύρω από αυτόν, στον προαύλιο χώρο, αλλά στο έσωτερικό του. Η διαδικασία λοιπόν μετατροπής ένός άρχαίου ναού σε χριστιανική έκκλησία θά περιλάμβανε ασφαλώς και διαμόρφωση της άνατολι-

κής πλευράς του σηκού σε ιερό, και διάνοιξη παραθύρων για τόν έξαερισμό και φωτισμό του έσωτερικού, και άπολάξευση μετωπών και χάραξη χριστιανικών συμβόλων, κυρίως του συμβόλου του σταυρού. Και όλα αυτά, θεωρούμενα από τήν όπτική γωνία του άρχαιολόγου, θά μπορούσαν νά λογισθοΰν ως καταστροφές σε σχέση με τήν άρχική —και άνεπανάληπτη, στην περίπτωση ένός Παρθενώνα— μορφή του μνημείου.

Θά μπορούσαμε νά σταθοΰμε και σε περαιτέρω λεπτομέρειες σε σχέση με τίς καταστροφές πού μοιραία συνεπαγόταν ή μετατροπή ένός άρχαίου ναού σε χριστιανική έκκλησία. Νιώθουμε όμως ότι, άν στεκόμασταν σε τέτοιες λεπτομέρειες, θά χάναμε τήν ουσία. Και ή ουσία είναι, κατά τήν εκτίμησή μας, ότι ή μετατροπή των άρχαίων ναών σε χριστιανικές έκκλησίες αποτέλεσε ένα από τά ευτυχέστερα γεγονότα στην ιστορία του πολιτισμού, καθώς εξασφάλισε τήν επιβίωση των άνυπέρβλητων μνημείων της έλληνικής άρχαιότητας.

Προκειμένου νά τό κατανοήσουμε αυτό, άρκεϊ νά διερωτηθοΰμε τό εξής: Γιατί συμβαίνει νά σώζονται μέχρι σήμερα άρκετοί άρχαίοι έλληνικοί ναοί, αλλά σχεδόν ούτε μία άρχαία έλληνική κατοικία; Αντίθετα άπ' ό,τι θά μπορούσε κανείς νά σκεφθεί έν πρώτους, αυτό δέν όφείλεται στη μεγαλύτερη άντοχή των δομικών υλικών των πρώτων. Ήδη ό Δημοσθένης τοποθετεί σε ένα μακρινό και έξιδανικευμένο παρελθόν τήν εποχή κατά τήν όποία δέν υπήρχε καμμία άπολύτως επιτήδευση στίς κατοικίες των έπιφανών Αθηναίων και

δέν μπορούσε κανείς νά ξεχωρίσει τήν κατοικία τοῦ Θεμιστοκλῆ ἢ τοῦ Μιλτιάδη ἀπό τήν κατοικία ἐνός ἀπλοῦ πολίτη, ἐνῶ ἀντίθετα τά δημόσια οἰκοδομήματα ἦταν λαμπρά καί ἀνυπέρβλητα σέ ὁμορφιά καί πολυτέλεια· στή δική του ἐποχή ἀντίθετα, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ, οἱ κατοικίες πολλῶν πλουσίων ἦταν ἡδη πολυτελέστερες ἀπό τά δημόσια οἰκοδομήματα⁽³³⁾. Καί ἂν αὐτό συνέβαινε ἤδη τήν ἐποχή τοῦ Δημοσθένη, δέν χρειάζεται νά ἐξηγήσουμε τί ἴσχυε στήν ἐλληνιστική καί ρωμαϊκή ἐποχή πού ἀκολούθησαν. Γιατί λοιπόν συμβαίνει νά σώζονται μέχρι σήμερα ἀρκετοί ἀρχαῖοι ἐλληνικοί ναοί, ἀλλά σχεδόν οὔτε μία ἀρχαία ἐλληνική κατοικία; Προφανῶς, ὁ λόγος εἶναι ὅτι στήν περίπτωση τῶν ἀρχαίων ναῶν δέν ὑπῆρχαν κάποιοι ἀπό τοὺς παράγοντες πού ὁδήγησαν στήν καταστροφή ἄλλων ἀρχαίων οἰκοδομημάτων.

Συνήθως ἡ σκέψη μας πηγαίνει στό ὅτι ἡ μετατροπή τῶν ἀρχαίων ναῶν σέ χριστιανικές ἐκκλησίες τοὺς προφύλαξε ἀπό τίς ἐπιθέσεις κάποιων φανατικῶν, οἱ ὁποῖοι θά ἐπεδίωκαν νά πολεμήσουν τό φάντασμα τοῦ παρελθόντος, ἐπιδεικνύοντας παράλληλα μέ ἕναν μᾶλλον ἀδόκιμο —πλὴν ὅμως εὐκόλο— τρόπο τήν προσήλωσή τους στή νέα θρησκεία. Βεβαίως, ἡ μετατροπή τῶν ἀρχαίων ἱερῶν σέ χριστιανικούς ναοὺς ἄλλαξε ἄρδην τό σκηνικό: Τά λαμπρά οἰκοδομήματα πού εἶχαν φιλοξενήσει τά ἀρχαῖα ἱερά δέν λογίζονταν πλέον ὡς κατοικη-

τήρια δαιμόνων, ἀλλά ὡς χώροι λατρείας τοῦ ἐνός καί ἀληθινοῦ Θεοῦ· δέν ἀντιμετωπίζονταν ὡς θλιβερά λείψανα μιᾶς ἀνόητης θρησκείας τοῦ παρελθόντος, ἀλλά ὡς ἱεροὶ χώροι πού ἔπρεπε νά τύχουν τῆς δέουσας προσοχῆς καί φροντίδας. Εἶναι λοιπόν φανερό ὅτι αὐτή ἡ εὐτυχῆς μετατροπή τῶν ἀρχαίων ναῶν σέ χριστιανικές ἐκκλησίες ὑπῆρξε ἕνας ἀπό τοὺς παράγοντες πού κατ' ἐξοχήν συνέτειναν στή διάσωση πολλῶν ἀνυπέρβλητων μνημείων τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ὡστόσο, ἡ ἔμφαση στό ὅτι ἡ μετατροπή τῶν ἀρχαίων ναῶν σέ χριστιανικές ἐκκλησίες τοὺς προστατεύσε ἀπό τυχόν ἐπιθέσεις φανατικῶν φαίνεται νά μᾶς ἀποπροσανατολίζει ἀπό τό πρόβλημα. Τέτοιες ἐπιθέσεις, καί ἂν ἀκόμη ὑπῆρξαν, σαφῶς καί δέν ἀντιπροσώπευαν τόν ὑπ' ἀριθμόν ἕνα κίνδυνο γιὰ τήν κληρονομιά τοῦ παρελθόντος. Ἀλλωστε, καί ἡ ἀποσόβηση αὐτοῦ τοῦ κινδύνου γιὰ τοὺς ἀρχαίους ναοὺς δέν δίδει ἀπάντηση στήν ἀπορία μας, γιατί δηλαδή συμβαίνει νά σώζονται μέχρι σήμερα ἀρκετοί ἀρχαῖοι ἐλληνικοί ναοί, ἀλλά σχεδόν οὔτε μία ἀρχαία ἐλληνική κατοικία — σημειωτέον ὅτι οἱ ἀρχαῖες κατοικίες ἀσφαλῶς καί δέν διέτρεχαν τόν κίνδυνο νά πέσουν θύματα τῶν ἐπιθέσεων φανατικῶν, καί ὅμως σήμερα σχεδόν δέν ἔχει μείνει ἴχνος τους.

Ἄν ἀναζητήσουμε τοὺς πραγματικούς καταστροφεῖς τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν μνημείων, δέν μπορούμε νά μὴν κατονομάσουμε ὡς πρῶτο καί σημαντικώτερο ἀπὸ αὐτοὺς τόν «πανδαμάτορα» χρόνο, ὅπως τόσο παραστατικά τόν ὁ-

(33) Δημοσθένους, Κατὰ Ἀριστοκράτους, ed. S. H. Butcher, 206.6–208.4.

νόμασε ὁ Σιμωνίδης⁽³⁴⁾. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θά ἔπρεπε κανονικά νά ἔχουμε πείρα τοῦ καταστρεπτικοῦ περάσματος τοῦ χρόνου. Ὅλοι μας μπορούμε νά δοῦμε σέ φωτογραφίες περασμένων δεκαετιῶν κάποια ὀλοκαίνουρια τότε κτήρια, τά ὅποια σήμερα εἶτε δέν ὑπάρχουν πλέον, εἶτε ἔχουν ἀφήσει στή θέση τους τούς ἀποσκεβρωμένους σκελετούς τῆς ἀλλοτινῆς ὁμορφιάς τους. Στά χωριά μπορούμε νά δοῦμε σπίτια πού κατοικοῦνταν κανονικά πρὶν ἀπὸ μία ἢ δύο γενιές νά ἔχουν καταρρεῦσει, καί νά κεῖνται σήμερα θλιβερά ἐρείπια, παραδομένα στήν ἀδυσώπητη φθορά τοῦ χρόνου. Τί λοιπόν; Αὐτό τό «δικαίωμα στή φθορά», τό ὅποιο τόσο πρόθυμα ἀναγνωρίζουμε σέ κτήρια μέ ἡλικία μερικῶν δεκαετιῶν, θά τό ἀμφισβητήσουμε σέ οἰκοδομήματα μέ ἡλικία δυόμιση χιλιετιῶν; Καί πίσω ἀπὸ ἓνα κατεστραμμένο σπίτι ἡλικίας μερικῶν δεκαετιῶν θά περιορισθοῦμε νά δοῦμε τή φθορά τοῦ χρόνου, ἐνῶ πίσω ἀπὸ ἓνα κατεστραμμένο ναό ἡλικίας δυόμιση χιλιετιῶν θά νιώσουμε ὑποχρεωμένοι νά υποθέσουμε ὅτι κρύβεται σῶνει καί καλά ἡ καταστρεπτική μανία κάποιων φανατισμένων χριστιανικῶν ὄχλων;

Κοντά στή φυσική φθορά τοῦ χρόνου, πρέπει βεβαίως νά προσθέσουμε καί τίς διάφορες φυσικές καταστροφές πού συνέβησαν στό πέρασμα τῶν αἰώνων. Ἕνας καί μόνο καταστροφικός σεισμός ἀρκοῦσε, γιά νά μεταβάλλει περικαλλεῖς ναούς καί πολυτελεῖς κατοικίες

σέ σωρούς ἐρείπιων. Καί βεβαίως οὔτε τά κτήρια ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἦταν κτισμένα μέ ἀντισεισμική τεχνολογία, οὔτε οἱ φυσικές αὐτές καταστροφές ἦταν τόσο σπάνιες μέσα σέ δυόμιση χιλιετίες.

Σέ σχέση τώρα μέ τή φθορά τοῦ χρόνου καί τίς φυσικές καταστροφές, δέν χωράει ἀμφιβολία ὅτι ἡ μετατροπὴ τῶν ἀρχαίων ναῶν σέ χριστιανικές ἐκκλησίες λειτούργησε εὐεργετικά. Ὅποιο κτήριο περιπίπτει σέ ἀχρηστία ὑπόκειται στή φθορά σέ πολύ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ αὐτό πού ἐξακολουθεῖ νά χρησιμοποιεῖται. Ἰδοὺ λοιπόν ἓνας πρῶτος παράγοντας πού ἐξηγεῖ γιατί ἀκόμη καί οἱ πιὸ πολυτελεῖς ἀρχαῖες κατοικίες ὑπέκριναν στή φθορά, ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι ναοὶ ἀντιστάθηκαν σέ αὐτήν – καί ἀντιστάθηκαν, ἀκριβῶς χάριν στή μετατροπὴ τους σέ χριστιανικές ἐκκλησίες.

Πέρα ὅμως ἀπὸ τή φθορά τοῦ χρόνου καί τίς φυσικές καταστροφές, ὑπάρχει καί ἓνας ἀκόμη, ἴσως ἀκόμη σημαντικώτερος παράγοντας καταστροφῆς γιὰ τά ἀρχαῖα μνημεῖα. Αὐτός εἶναι ὁ «βανδαλισμός» τους ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς. Στούς μακροὺς αἰῶνες τοῦ ἀργοῦ θανάτου τῶν ἀρχαίων μνημείων, οἱ ἀμόρφωτοι κάτοικοι τῆς ἐκάστοτε περιοχῆς, ἀπλοῖ χωρικοὶ κατὰ κανόνα, πού οὔτε ἦταν οὔτε μπορούσαν νά εἶναι «ἀρχαιολόγοι», ἔβλεπαν τά ἀρχαῖα ἐρείπια περίπου σάν «μάντρες» οἰκοδομικοῦ ὕλικου — καί μάλιστα δωρεάν οἰκοδομικοῦ ὕλικου — γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῶν δικῶν τους κατοικιῶν. Ἀλλὰ βεβαίως, ἐνῶ μπορούσαν νά βλέπουν ἔτσι τά ἐρείπια ἐνός ἀρχαίου

(34) Σιμωνίδου, *Ἀποσπάσματα*, ed. D. L. Page, ἀπ. 26, 1.4–5: «ἐντάφιον δὲ τοιοῦτον οὐτ' εὐρώως οὐθ' ὁ πανδαμάτωρ ἀμαυρώσει χρόνος».

φρουρίου ή μιᾶς ἀρχαίας κατοικίας, δέν μποροῦσαν νά βλέπουν μέ τόν ἴδιο τρόπο ἕναν ἀρχαῖο ναό πού λειτουργοῦσε ὡς χριστιανική ἐκκλησία. Ἰδοὺ λοιπόν καί ἕνας ἀκόμη παράγοντας πού ἐξηγεῖ γιατί ἀκόμη καί οἱ πιό πολυτελεῖς ἀρχαῖες κατοικίες ὑπέκυψαν στή φθορά, ἐνῶ οἱ ἀρχαῖοι ναοί ἀντιστάθηκαν σέ αὐτήν – καί ἀντιστάθηκαν, καί πάλι, ἀκριβῶς χάριν στή μετατροπή τους σέ χριστιανικές ἐκκλησίες.

Κοντά στά παραπάνω, δέν πρέπει νά ἀγνοοῦμε καί τή μεγάλη σημασία πού εἶχαν οἱ ἀρχαῖοι ναοί καθ' ἑαυτοί, ὡς μνημεῖα πολιτισμοῦ. Ξεχωριστό ἐνδιαφέρον ἔχει ἀπό αὐτή τήν ἄποψη μία κίνηση μέ ἰδιαίτερο νόημα τοῦ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, τήν ὁποία μαθαίνουμε ἀπό τόν ἱστορικό Ἰωάννη Σκυλίτζη: Εὐθύς μετά τήν ὁλοκλήρωση τῆς θριαμβευτικῆς νίκης του κατά τῶν Βουλγάρων, ὁ Βυζαντινός αὐτοκράτορας μετέβη στήν Ἀθήνα, ἀνέβηκε στήν Ἀκρόπολη, προσκύνησε στόν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος ἦταν πλέον χριστιανικός ναός ἀφιερωμένος στή Θεοτόκο, καί ἀφοῦ ἀπένειμε στήν Παναγία τά εὐχαριστήρια γιά τή μεγάλη νίκη καί κόσμησε τόν ναό μέ λαμπρά καί πολυτελῆ ἀναθήματα, ἐπέστρεψε στήν Κωνσταντινούπολη, ὅπου καί πανηγύρισε τόν θρίαμβό του στόν ναό τῆς Ἀγίας Σοφίας⁽³⁵⁾. Πρόκειται σαφῶς γιά μία συμβολική

κίνηση: Μετά τήν περιφανή κατάδειξη τῆς στρατιωτικῆς κυριαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, ὁ αὐτοκράτορας θέλησε προφανῶς νά προβάλλει πρὸς κάθε κατεύθυνση καί τήν πολιτισμική ἀνωτερότητα τοῦ Βυζαντίου, τιμώντας τοὺς δύο πόλους τοῦ λαμπροῦ πολιτισμοῦ πού ἐκπροσωποῦσε τό Βυζάντιο: τόν ἐλληνισμό καί τόν χριστιανισμό.

Γενικά, τό Βυζάντιο ἦταν μία αὐτοκρατορία ἡ ὁποία δέν ἐπαιρόταν μόνο γιά τή διοικητική της ὀργάνωση καί τή στρατιωτική της ἰσχύ, ἀλλά κυρίως ἐνιῶθε καί ἦταν θεματοφύλακας τοῦ πολιτισμοῦ σέ μία ἐποχή βαρβαρότητας. Καί ὁ πολιτισμός πού ἐκπροσωποῦσε τό Βυζάντιο ἦταν ὅ,τι ὑψηλότερο καί εὐγενέστερο ἔχει ἀναδείξει ἡ παγκόσμια ἱστορία, ἡ συνάντηση καί γόνιμη σύζευξη τῆς ἐλληνικῆς παιδείας καί τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τοῦ ἐλληνισμοῦ καί τοῦ χριστιανισμοῦ. Δέν ἐννοοῦμε ἀσφαλῶς ὅτι τό Βυζάντιο στάθηκε πάντα ἄξιο τοῦ πολιτισμοῦ πού ἐκπροσωποῦσε, τόν ὁποῖο ἀρκετές φορές πρόδωσε – καί τόν ἐλληνισμό καί τόν χριστιανισμό. Ὡστόσο, πιστεύουμε ὅτι δέν θά ἦταν ὑπερβολή νά πεί κανεῖς πῶς ὅποιο μνημεῖο τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ σώζεται σήμερα στήν Ἑλλάδα ὀφείλει τή σωτηρία του στήν προστατευτική ἀσπίδα τοῦ Βυζαντίου, καί ἀντιστρόφως, ὅποιο μνημεῖο ἔχει καταστραφεῖ ὀφείλει τήν καταστροφή του στήν ἀπουσία — ἔστω καί προσωρινή— τῆς προστατευτικῆς αὐτῆς ἀσπίδας, πού τό ἄφησε λεία βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ἄν ἀναλογισθοῦμε πόσα εἰρήνια στοίχισε στήν Ἑλλάδα μία καί μόνο βαρβαρική ἐπιδρομή πού διέρρηξε τήν προ-

(35) Ἰωάννου Σκυλίτζη, *Σύνοψις ἱστοριῶν*, ed. J. Thurn, «Βασίλειος καί Κωνσταντῖνος», 43.38–41: «Ἐν Ἀθήναις δέ γενόμενος, καί τῇ Θεοτόκῃ τά τῆς νίκης εὐχαριστήρια δούς καί ἀναθήμασι λαμπροῖς καί πολυτελέσι κοσμήσας τόν ναόν, ὑπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν».

στατευτική αυτή άσπίδα, ή επίδρομή των Βησιγόθων υπό τον 'Αλάριχο, δέν τολμάμε νά σκεφθοῦμε τί θά είχε συμβεί, εάν έλειπε έντελώς ή προστατευτική άσπίδα του Βυζαντίου.

Καί μία τελευταία λεπτομέρεια. Δέν μπορούμε παρά νά στεκόμαστε μέ άπειρο θαυμασμό μπροστά σέ ένα μνημείο όπως είναι ο κλασικός Παρθενώνας. Αυτό που από μία άποψη μάς ξενίζει είναι ή έπιλεκτική προσπάθεια διάσωσης της ιστορίας του. Γνωρίζουμε ότι κάποια στιγμή ο Παρθενώνας μετατράπηκε σέ ναό άφιερωμένο στή Θεοτόκο, αλλά δέν γνωρίζουμε πότε ακριβώς έγινε αυτή ή μετατροπή. 'Ακόμη και μία δεδηλωμένη αρχαιολάτρης σάν τήν Alison Frantz διαμαρτύρεται ενάντια στον περισοό ζήλο μέ τον όποιο οι κλασικιστές αρχαιολόγοι του δεκάτου ενάτου αιώνα απογύμνωσαν —και μάλιστα χωρίς καταγραφή!— τους άθηναικούς ναούς από όλα τά πιθανά κατάλοιπα της μετακλασικής τους ιστορίας, καθιστώντας εξαιρετικά περίπλοκη, άν όχι και όλως δι' όλου αδύνατη, τή χρονολόγηση της μετατροπής τους σέ χριστιανικούς ναούς⁽³⁶⁾.

Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τά όσα είδαμε παραπάνω για τό θέμα της τύχης των αρχαίων ιερών στο πέραςμα από τον παγανισμό στον χριστιανισμό, μέ έμφαση στίς συνέπειες της μετατροπής τους σέ χριστιανικές έκκλησίες, θά διαπιστώναμε τά εξής: Τά αρχαία ιερά άσφαλώς και

γνώρισαν κάποιες φθορές στο πλαίσιο της αρχιτεκτονικής ανάπλασης που υπέστησαν, ώστε νά μπορούν νά έξυπηρετήσουν τίς ανάγκες της χριστιανικής λατρείας, μετατρεπόμενα σέ χριστιανικές έκκλησίες. 'Από τήν άλλη, δέν χωράει άμφιβολία ότι χάριν ακριβώς σέ αυτή τή μετατροπή σέ χριστιανικές έκκλησίες κατέστη δυνατή ή επιβίωσή τους ανά τους αιώνες, ώστε νά μπορούμε έμεις νά τά θαυμάζουμε σήμερα. 'Από αυτήν τήν άποψη, τό νά καταρᾶται κάποιος σήμερα τους χριστιανούς για τίς καταστροφές που έγιναν στο πλαίσιο της μετατροπής των αρχαίων ιερών σέ χριστιανικές έκκλησίες μοιάζει ανάλογο μέ τήν περίπτωση ενός ανθρώπου που σώθηκε από άνίατη ασθένεια χάριν στήν επιδέξια χειρουργική επέμβαση ενός ιατροῦ, και, αντί νά ευγνωμονεί τον ιατρό που του έσωσε τή ζωή, τον καταρᾶται για τίς ούλές που άφησε πίσω του τό χειρουργικό νυστέρι.

Η συνάντηση έλληνισμού και χριστιανισμού υπήρξε ή κορυφαία στιγμή στήν ιστορία του ανθρώπινου πολιτισμού. Βεβαίως, κανένας δέν μπορεί νά άρνηθεί ότι ή συνάντηση έλληνισμού και χριστιανισμού αναπόφευκτα σημάδεύθηκε και από κάποιες έκδηλώσεις βίας και φανατισμού. 'Αλλά τό νά παρουνιάζει κανείς έπιλεκτικά τέτοιες περιπτώσεις και νά γυρεύει νά αποδείξει από αυτές ότι ο έλληνισμός και ο χριστιανισμός είναι στοιχειά εκ φύσεως άντιφατικά και πολέμια μοιάζει μέ τό νά άναζητεί κανείς μέ τό τηλεσκόπιο σκοτεινές κηλίδες στον ήλιο, και νά συμπεραίνει κατόπιν πανηγυρικά... ότι ο ήλιος είναι σκοτεινός.

Δρ ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΤΣΕΝΤΟΣ

(36) Alison Frantz, «From paganism to Christianity in the temples of Athens», *Dumbarton Oaks Papers* 19 (1965), σελ. 201.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ Η ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ἡ σχέση τοῦ ἐθνικοῦ μας ιστορικοῦ Κωνστ. Παπαρρηγόπουλου μέ τή λογοτεχνία καί ἡ στάση του ἀπέναντί της, ἐξετάζεται ἐδῶ ἀπό δύο ἀπόψεις: πρῶτα - πρῶτα ὡς πρός τό γλωσσικό ἔνδυμα καί τό λογοτεχνικό ὕφος τῆς πραγματι μνημειακῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» πού συνέγραψε τόν περασμένον αἰῶνα (1860-1872) καί κατόπιν ὡς πρός τή θέση του καί τή στάση του ἀπέναντι στήν ἐλληνική λογοτεχνία γενικότερα.

Τό ὅτι ἡ «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», γραμμένη σέ μιά ἀρχαιοπρεπῆ καθαρεύουσα, μακροπερίοδη καί πολύπλοκη στή σύνθεσή της, διαπνέεται ἀπό σοφρόκλειο ὕφος, κανεῖς νομίζουμε δέ μπορεῖ νά τό ἀμφισβητήσει. Ἀλλά νομίζουμε ἐπίσης ὅτι δέν μπορεῖ νά ἀμφισβητηθεῖ καί κάτι ἄλλο πολύ βασικό, ὅτι αὐτή ἡ γλῶσσα τῆς «Ἱστορίας» τοῦ Κ. Παπαρρηγόπουλου, ἔχει μιά εὐλιγισία καί μιά χάρη, ἰδιότητες πού τῆς προσδίδουν μιά σπάνια λογοτεχνική χροιά. Τοῦτο ἀποτελεῖ στοιχεῖο πολῦτιμο πού τήν κάνει νά διαβάζεται εὐχάριστα.

Ἔτσι ὅταν ἐντρυφοῦμε τήν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» δέν ἀπολαμβάνουμε μόνο ἓνα συγκροτημένο καί μέ αὐστηρά ἐπιστημονικά κριτήρια δομημένο ιστορικό κείμενο, μέ μεθοδολογία καί σπάνια ἰσορροπία ἀρχιτεκτονημένο, ἀλλά χαϊρόμαστε καί ἓνα ἄριστα μι-

λευμένο λογοτεχνικό κείμενο. Τό γεγονός αὐτό, τῆς λογοτεχνικότητας τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», ὡς καί τό ὅτι ὁ ἐθνικός μας ιστορικός εἶχε ἀνεπτυγμένο τό χάρισμα τοῦ ἄψογου γραπτοῦ λόγου, στό ὁποῖο ἐκφραζόταν μέ λογοτεχνική δύναμη καί χάρη, ἀποδεικνύεται ἀκόμη καί ἀπό τό ὅτι τό ταλέντο του αὐτό τό μετέδωσε στό γιό του Δημήτριο Παπαρρηγόπουλο, πού ὅπως εἶναι γνωστό ὑπῆρξε ἓνας ἀπό τοῦ ἀξιολογότερους ποιητές τῆς παλαιᾶς Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς. Ὁ ποιητής αὐτός ὅσο κι ἄν ἐκφράστηκε σέ μιάν αὐστηρή καί ἄτεγκτη καθαρεύουσα, κατόρθωσε πάντως νά διαποτίσει τήν ποίησή του μέ ὀρισμένες ἀξιοσημείωτες ἀρετές ὅπως ἦταν ἡ λυρική του σέ πολλά τόλμη, ὁ ἄψογος στίχος καί ἡ εὐρηματική ὁμοιοκαταληξία.

Ὁ Κωστής Παλαμᾶς, μέγας ποιητής ἀλλά καί κριτικός σπάνιας ὀξυδέρκειας καί διαίσθησης, γράφοντας γιά τόν ἐθνικό μας ιστορικό Κωνστ. Παπαρρηγόπουλο —γιά νά ἐπανέλθουμε σ' αὐτόν— πού τόν ἀγαποῦσε καί τόν θαύμαζε καί τόν μελετοῦσε ἀδιάλειπτα (καί ἄς μὴν ξεχνοῦμε ἀκόμα ὅτι τό «ἔπος τοῦ βυζαντινοῦ ἑλληνισμοῦ», τό πολυστιχο ποίημά του «Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», πού τό ἐμπνεύστηκε στήν ἀρχή τοῦ 20οῦ αἰῶνα, βγαίνει κατευθείαν ἀπό τίς ιστοριογραφικές μελέτες τοῦ Σπυρ. Ζαμπέλιου, ἀλλά πρό παντός ἀ-

πό την «Ιστορία του Έλληνικού Έθνους» του Κωνστ. Παπαρρηγόπουλου), αναγνώριζε όλες αυτές τις αρετές του μεγάλου τούτου ιστορικού έργου, που για την εποχή του αποτέλεσε έναν αληθινό συγγραφικό άθλο.

Είναι διάσπαρτες μέσα στα «Άπαντα» του Κωστή Παλαμά και ειδικότερα στους τόμους που περιλαμβάνουν τα πεζά του κείμενα (κριτικές, δοκίμια, μελέτες, άρθρα, χρονογραφήματα και καθ' ἑξῆς), διάφορες σύντομες αναφορές του και εὐθύβολοι χαρακτηρισμοί του για τὸ ἔργο τοῦ Παπαρρηγόπουλου. Ἀλλά ἐκεῖ που περισσότερο βρίσκουμε μιὰ συνολική ἐκτίμηση τοῦ ιστορικοῦ ἔργου του, κυρίως ἀπὸ ἄποψη γλωσσικῆ, εἶναι σ' ἓνα παλαιό ἄρθρο του δημοσιευμένο τὸ 1927 στὴν «Κυριακὴ τοῦ Ἐλευθέρου Βήματος» (στά «Άπαντα» τόμ. ΙΓ' σελ. 147) με τὸν τίτλο «Μιὰ ματιά στὰ περασμένα». Στὸ ἄρθρο του αὐτὸ ὁ Παλαμᾶς ἀσχολεῖται παρᾶλληλα καὶ με τὸ ἔργο τοῦ Σπυρ. Τρικούπη, γιὰ νὰ ἀποκαλέσει καὶ τοὺς δύο αὐτοὺς ιστορικοὺς μας (τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» ὁ πρῶτος, τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» ὁ δεῦτερος) «λογοπλέχτες μεγάλης δεξιwsύνης» καὶ γιὰ νὰ συμπληρώσει ὡς πρὸς τὸν Παπαρρηγόπουλο ὅτι εἶχε «τὸ εὐτύχημα τὸ δύσκολο νὰ συνταιριάζει στὸ ὕφος του τὴν καθαρεύουσα καὶ τὴ χάρη».

Προχωρώντας στους συλλογισμοὺς του ὁ Παλαμᾶς προσπαθεῖ νὰ τοποθετήσει καὶ νὰ χαρακτηρίσει τὸ γλωσσικὸ ἔνδυμα τῆς «Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», με τὴν αὐστηρότητα δομημένη καθαρεύουσά της, γιὰ νὰ τονήσει ὅτι ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος γίνεται, «ἀδια-

μαρτύρητος, γαλήνιος δουλευτῆς ἐπάνω στὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ ἀττικισμοῦ, πού τοὺς καιροὺς ἐκείνους τὸν ἀντιπροσώπευε καὶ τὸν ἐσυμβόλιζε ὁ κοντισμός καὶ ὑπερκοντισμός τῆς καθαρειουσιολογίας. Φαίνεται πὼς ὁ Παπαρρηγόπουλος εἶχε πέσει τότε στὰ χέρια τῶν ἀδυσώπητων νομοθετῶν τοῦ ἀκραιφνοῦς Ἑλλήνος λόγου», συμπληρώνει ὁ Παλαμᾶς, γιὰ νὰ ἀντιπαραθέσει τὴ γλῶσσα τοῦ Παπαρρηγόπουλου, στὴ γλῶσσα τοῦ Σπυρ. Τρικούπη βρίσκοντας «ἄσκεπτον καὶ λυπηρὰν τὴν ροπὴν πρὸς τὸ ἀττικίζειν», καὶ διαπιστώνοντας ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς «Ἱστορίας» τοῦ Τρικούπη δὲν ἦταν ἀτεγκτὴ καὶ μονολιθική, ἀλλὰ πολὺ εὐλύγιστη καὶ με πολλές παραχωρήσεις πρὸς τὴ δημοτικὴ γλῶσσα.

Ἡ ἐξήγηση πού δίνει ὁ Παλαμᾶς με τὴν κριτικὴ ὀξυδέρκεια πού τὸν χαρακτήριζε ἦταν ὅτι τὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς ἐπέβαλε αὐτὸ τὸ μονολιθικὸ γλωσσικὸ ἔνδυμα καὶ μάλιστα γιὰ κείμενο ἐπιστημονικὸ, προερχόμενο ἀπὸ τὴν πέννα πανεπιστημιακοῦ διδασκάλου, ὅπως ὁ Παπαρρηγόπουλος στὴν «Ἱστορία (του) τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους» (ἐνῶ ἡ «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» τοῦ Σπ. Τρικούπη προερχόταν ἀπὸ ἓναν λόγιο πού δὲν εἶχε τὴ δέσμευση τῆς πανεπιστημιακῆς ἔδρας). Πιο συγκεκριμένα ὁ Παλαμᾶς θὰ παρατηρήσει τὰ ἀκόλουθα: «Ἀλίμονό σου ἂν ἔβαζες τότε λέξι ἢ ἂν μεταχειριζόσουν ἑκφραση πού δὲν τὴν εὗρισκες μέσα στὸν Ξενοφῶντα, στὸν Πλάτωνα, στὸ Θουκυδίδη. Δέ σέ ὀφελοῦσε τίποτα ὁ Πλούταρχος. Ὁ Πολύβιος, ὁ Χρυσόστομος, ὁ Προκόπιος καὶ οἱ πολυσάλευτοι, ἀνάμεσα στους αἰῶνες, χοροὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, μέχρι καὶ τοῦ Κοραῆ τοῦ ἰδίου,

πού είχε δώσει μέ τό ἐπιβλητικό πα-
ράδειγμά του τό σύνθημα τοῦ γλωσσι-
κοῦ καθαρισμοῦ, μολταυτα χωρίς νά
χάσει ὁ ἄνθρωπος κάποιο αἶσθημα ἀπό
τῇ γύρω του ζωντανή πραγματικότητα
τῆς γλώσσας, ἔπεφτε κ' ἐκεῖνος θῦμα
τῆς ἴδιας του, παράξενα μά καί λογικά
ἐρμηνευμένης ἀρχῆς. Ὁ Πλούταρχος καί
ἡ μνημονευομένη συντροφιά δέν ἦταν
δόκιμοι. Κανείς δέν ἐγλύτωνε, ὅσο καί
νά εἶχεν ἐπικαλεσθῇ τά ὀνόματά τους,
ἀπό τό στιγματισμό τῆς ἀγραμματοσύ-
νης». Δηλαδή ὁ Παπαρρηγόπουλος,
σύμφωνα μέ τή μαρτυρία τοῦ Κ. Παλα-
μά, ἂν δέν εἶχε συμμορφωθεῖ μέ τίς
γλωσσικές ἀντιλήψεις τοῦ Κόντου, κιν-
δύνευε νά χαρακτηριστεῖ... ἀγράμματος.

Ἦταν τέτοιος ὁ γλωσσικός φανατι-
σμός τῶν λογίων καί ἐπιστημόνων τήν
ἐποχή ἐκεῖνη ὥστε δέν τοὺς ἐνδιέφερε,
ὅπως τόσο εὐστοχα παρατηρεῖ ὁ Παλα-
μάς, πῶς πλάστηκε στά χέρια τοῦ Πα-
παρρηγόπουλου ἡ «Ἱστορία» του, ἀπό
ποῦ ἄντλησε τίς πηγές καί ποῦ ἀπο-
σκοποῦσε, δέν τοὺς ἐνδιέφερε «πῶς ἔ-
βλεπε, πῶς λογιζόταν, πῶς ζωγράφιζε,
πῶς φιλοσοφοῦσε καί πῶς λογοτεχνοῦσε
ὁ ἱστορικός», ὅσο ἡ αὐστηρή καί ἀτεγ-
κτη γλωσσική του ὀρθοδοξία ἀπέναντι
στόν ἀττικισμό, παρ' ὅλο πού, ὅπως
παρατηρεῖ καί πάλι ὁ Παλαμάς, καί σ'
αὐτήν ἀκόμα τήν πρὸς τόν ἀττικισμό
προσῆλωση τοῦ Παπαρρηγόπουλου δια-
βλέπει κανείς «τό σεβασμό του πρὸς τή
γλωσσική καθαρότητα καί τήν ὁμοιο-
μορφία καί τήν ἐνότητα τῆς γλώσσας»,
καθὼς ἐπίσης καί τήν «προσῆλωσή (του)
πρὸς κάποιο ἰδανικό, τή θέληση τῆς
ὑπακοῆς, τόν ἔρωτα τῆς πειθαρχίας».

Τό συμπέρασμα πού βγαίνει ἀπὸ ὅλες
αὐτές τίς παρατηρήσεις εἶναι ὅτι τό με-

γάλο αὐτό ἱστορικό ἔργο τοῦ Κωνστ.
Παπαρρηγόπουλου ἄντεξε μέσα στή δια-
δρομή τοῦ χρόνου, ὄχι μόνο γιὰ τήν
ἱστορική ἀξία του καθ' ἑαυτήν ἀλλά
καί γιὰ τή λογοτεχνική ὑφή τῆς γλώσ-
σας του, πού ἂν καί ἦταν μιὰ αὐστηρή
καί μονολιθική καθαρεύουσα, μέ ἐμφα-
νεῖς τίς ἐπιδράσεις τοῦ ἀττικισμοῦ, ἐν-
τούτοις ἡ λογοτεχνική διατύπωσή της
καί ἡ ἐμφυτη λυρική πολλές φορές ἰδι-
οσυγκρασία τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ, τῆς
προσέδωσε δύναμη, εὐλυγισία καί χάρη.

Ἀλλά ἡ ἀγάπη τοῦ Κωνστ. Παπαρρη-
γόπουλου πρὸς τή λογοτεχνία ἐκδηλώ-
νεται μέσα σ' αὐτό τό ὑψηλῆς ἱστορικῆς
στάθμης ἔργο του καί στά σχετικά μέ
λογοτεχνία τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους κεφά-
λαιά του. Τά ὅσα πλατιά καί ἀναλυτι-
κά ἐκθέτει ὁ Παπαρρηγόπουλος γιὰ
τοὺς μεγάλους τραγικούς ποιητές τῆς
ἀρχαιότητος, ἀλλά καί γιὰ τοὺς σπου-
δαίους λογογράφους καί χρονικογρά-
φους τοῦ Βυζαντίου, μαρτυροῦν ὄχι
μόνο τήν πλατιά ἐνημέρωσή του πάνω
σέ λεπτά καί δύσκολα λογοτεχνικά θέ-
ματα ἀλλά καί τήν εὐαισθησία του νά
συλλάβει ὄχι μόνο τά ὑψηλά νοήματά
τους ἀλλά νά ἐξάρει καί τίς λογοτε-
χνικές ἀρετές τους.

Τήν ἴδια στάση τηρεῖ ὁ Παπαρρηγό-
πουλος καί ἀπέναντι στή νεοελληνική
λογοτεχνία. Βέβαια ὁ Παπαρρηγόπουλος
δέν πρόλαβε τή μεγάλη ἄνθηση τῆς νε-
οελληνικῆς λογοτεχνίας πού ἀρχίζει οὐ-
σιαστικά μέ τόν Παλαμά καί πιό συγκε-
κριμένα μέ τήν πρώτη ποιητική του
συλλογή, «Τά Τραγούδια τῆς Πατρίδος
μου» πού φάνηκε στό 1886, οὔτε κἂν
ἔζησε τίς ζυμώσεις καί ἀνακατατάξεις
πού δημιουργήσε τό «Ταξείδι μου»
(1888) τοῦ Γιάννη Ψυχάρη. Ἀπὸ τά

όσα όμως γράφει για μερικά αναστήματα της νεοελληνικής λογοτεχνίας αντιλαμβάνεται κανείς και την πλατιά κατάρτισή του και την κριτική του όξυδέρκεια αλλά και την ευαισθησία του πάνω σε καθαρώς λογοτεχνικά θέματα.

Πολλές μορφές της νεοελληνικής γραμματείας θα απασχολήσουν τον Παπαρρηγόπουλο στο τελευταίο μέρος της «Ιστορίας» του. Ό Βιτσ. Κορνάρος, ό Γ. Χορτάτης, ό Εὐγ. Βούλγαρης, ό Ήλιος Μηνιάτης, ό Άδαμ. Κοραΐς, ό Ρήγας, ό Διον. Σολωμός και άλλοι, αλλά προπαντός τά δημοτικά τραγούδια μας, πού είχε πρόσφατα τότε παρουσιάσει ό Φωριέλ, είναι από τά θέματα πού θα τόν απασχολήσουν σοβαρά και θα τά αναπτύξει διεξοδικά. Οί παρατηρήσεις του είναι εύστοχες, ή κριτική ματιά του είναι κοφτερή και ή χάρη μέ την όποία διατυπώνει τίς απόψεις του προσδίνουν στά σχετικά κείμενα μεγαλύτερη πειστικότητα και επιβολή.

Θά μās πήγαινε μακριά μιá λεπτομερειακή ανάπτυξη τών απόψεων και κρίσεων του Κωνστ. Παπαρρηγόπουλου πάνω σ' αυτές τίς μορφές και τά θέματα της λογοτεχνίας μας. Θά θέλαμε όμως νά κλείσουμε τό συνοπτικό τουτό και άπλως κατατοπιστικό σημείωμά μας μέ τίς σκέψεις πού διατυπώνει ό Παπαρρηγόπουλος πάνω στον «Ύμνο εις την έλευθερίαν» του Διον. Σολωμού.

Οί σχετικές παρατηρήσεις του δείχνουν όχι μόνο την αγάπη του στην ποίηση και στή μορφή του έθνικού μας ποιητή ειδικότερα, αλλά και τόν ευχάριστο τρόπο μέ τόν όποιο παρουσίαζε τίς απόψεις του όταν έπρόκειτο για κάποιον ποιητή. Οί σχετικές μέ τόν «Ύμνο» του Σολωμού παρατηρήσεις του Παπαρρηγόπουλου είναι διατυπωμένες μέ αληθινό λογοτεχνικό ύφος πού αποδεικνύει για μιάν ακόμη φορά τή λογοτεχνικότητα του γλωσσικού του όργάνου: «Τίς δέ δύναται νά μήν όμολογήση ότι ό ύμνος του Σολωμού «Είς την Έλευθερίαν» είναι ένα τών μάλλον ύψιπετών τολμημάτων της νεωτέρας ελληνικής ποιήσεως, όσο άλλότριον προς ήμās και αν είναι τό περιβάλλον αυτόν γλωσσικόν ένδυμα; Μήπως ό ύμνος οὗτος δέν είναι ό μόνος επιζήσας τσοούτων άλλων, και αυτού του θουρίου όν έποίησεν ό Ρήγας; Μήπως υπό έτέρου έπτανήσιου του Μαντζάρου, άρηιφθόγγως τονισθείς, δέν άντηχεί καθ' έκάστην εις τάς πλατείας ήμών και εις τάς όδούς και εις τάς οίκίας και πρό πάντων εις τάς καρδίας ήμών;».

Άσφαλώς κανείς δέν μπορεί νά άρνηθεί, και από αυτό τό μικρό απόσπασμα πού παραθέσαμε, την λογοτεχνικότητα του ύφους του μεγάλου μας ιστορικού Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου.

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΣ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

ΟΙ ΣΥΜΠΛΗΓΑΔΕΣ ΠΕΤΡΕΣ

Πολλοί γονείς παραπονούνται πού τά παιδιά τους γύρω στά δώδεκα μέ δεκατρία χρόνια αρχίζουν νά κλείνονται στόν έαυτό τους. Έχουν προβήματα, αλλά δέν τά συζητοῦν μέ τούς γονεῖς τους. Παράλληλα, δημιουργοῦν αποκλειστικές φιλίες καί οἱ συζητήσεις μέ τούς φίλους των εἶναι ἀτέλειωτες. Ἀλλοτε πάλιν, καταφεύγουν σέ ἄλλες ἀκρότητες καί δέν δέχονται συζήτησι.

Μέχρις ενός σημείου ἡ κρίσις αὐτή (διότι περί κρίσεως πρόκειται) τῆς ἐφηβείας εἶναι φυσική. Πρέπει τό παιδί σιγά - σιγά νά ἀρχίσῃ νά ἀνεξαρτητοποιηταί. Ἀλλά μερικές φορές αὐτή ἡ ἀνεξαρτητοποίησης ὑπερβαίνει τά ὅρια. Καί γίνεται «συμπληγάδες πέτρες» στίς ὁποῖες κινδυνεύει νά συντριβῇ τό σκάφος τῆς ζωῆς του.

Πολύ περισσότερο σήμερα πού καιροφυλακτοῦν χίλιοι δυό κίνδυνοι καί ἀπειλοῦν τά παιδιά μας. Καί οἱ κίνδυνοι αὐτοί δέν ἔρχονται ἀπό τήν οἰκογένεια. Θά ἀναφέρω ἓνα γεγονός: Μιά κοπέλλα, ἄριστη μαθήτρια μέ ἐξαίρετο ταλέντο στό πιάνο καί λαμπρό μέλλον, μπῆκε στό Πανεπιστήμιο γιά μουσική. Ἐκεῖ, γνώρισε ἓνα νέο, ἐπίσης μουσικό, πού εἶχε μπλέξει μέ ναρκωτικά. Γιά νά τόν βοηθήσῃ νά τά κόψῃ, πῆρε κι ἐκείνη ἡρώινη γιά νά τοῦ ὑποδείξῃ ὅτι

μπορεῖ νά τήν κόψῃ, ἐφ' ὅσον θέλει. Τό ἀποτέλεσμα ἦταν νά γίνῃ κι ἐκείνη ναρκομανής. Ἄν πρίν τό κάνῃ, τό εἶχε συζητήσει μέ τούς γονεῖς τῆς ἢ μέ ἓνα γιατρό, θά τῆς ἔλεγαν γιά τόν βέβαιο κίνδυνο πού διατρέχει, χωρίς νά εἶναι καθόλο σίγουρο ὅτι θά ἐπιτύχῃ τό ἐπιδιωκόμενο.

Μιά ἄλλη νέα ἄρχισε νά κάνῃ δίαιτα γιά νά μὴν παχύνῃ. Ἀλλά ἴσως λόγω χαρακτηῆρος ἢ λόγω ἀγνοίας, ἔφθασε στήν ὑπερβολή. Καί ἀντί νά ἐπιτύχῃ τό ἐπιδιωκόμενο, δηλαδή νά μὴν παχύνῃ, ἄρχισε νά ἀδυνατίζει. Μέχρι τοῦ σημείου νά θυμίζει σ' ἐμᾶς τούς παλαιότερους, τά παιδιά τῆς γερμανικῆς κατοχῆς πού δέν εἶχαν νά φᾶνε καί πέθαιναν ἀπό τήν πείνα. Ἀλλά πλέον ἦταν ἀργά γιά νά διορθωθῇ τό κακό.

Νά γιατί εἶπα προηγουμένως καί θά τό ξαναπῶ, ὅτι ἡ ἐφηβεία στήν περίοδο αὐτήν γίνεται πολλές φορές «συμπληγάδες πέτρες» γιά τήν ἴδια τήν ζωή τοῦ νέου.

Ἀλλά καί κάτι ἄλλο. Τό ὅτι τά παιδιά πρέπει νά ἀρχίσουν σιγά - σιγά νά ἀνεξαρτητοποιοῦνται, δέν σημαίνει ὅτι παύουν νά ἔχουν ἀνάγκη μιᾶς δεύτερης γνώμης. Δέν ὑπάρχει ἄνθρωπος, ὅσο σοφός καί ἂν εἶναι, πού νά μὴν ἔχει ἀνάγκη γιά θέματα σοβαρά, νά ἀκούσῃ μιᾶ δεύτερη γνώμη ἰδίως εἰδικῶν ἢ ἀνθρώπων πού ἔχουν, ἐν προκειμένῳ, περισσότερη πείρα.

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

Ο HOMO OECONOMICUS

Έπανελημμένα έχει γραφεί στίς στήλες του περιοδικού, ότι οι «Άκτινες» δέν ασχολούνται μέ τήν πολιτική. Καί τουτο είναι σαφές καί επιβεβαιώνεται έκ τών πραγμάτων από τής πρώτης των κυκλοφορίας μέχρι καί τήν πρόσφατη έκλογική ανάμετρηση. Ή μή ανάμειξη στήν πολιτική σημαίνει ότι οι «Άκτινες» είναι πέραν του πολιτικού ανταγωνισμού τών κομμάτων καί ως έκ τούτου δέν λαμβάνουν θέση φιλική ή αντιθετική πρός κανένα εξ αυτών.

Όμως τουτο δέν σημαίνει ότι δέν έχουν τό δικαίωμα νά εκφράσουν τήν άποψη των επί γενικών θεμάτων τά όποια έχουν σχέση μέ νόμους οι όποιοι ψηφίζονται από τό Κοινοβούλιο καί οι όποιοι είναι σαφώς αντίθετοι μέ τήν ήθική τάξη, πού απορρέει από τόν νόμο του Θεού, όπως εκείνων για τήν αποποινικοποίηση τής μοιχείας, τής νομιμοποίησης τών άμβλώσεων καί εκείνου του λεγομένου περί τό αυτόματο διαζύγιον καί πρόσφατα για τήν αναγνώριση νομικών δικαιωμάτων για «έλευθέρας» διαβιούντα ζεύγη.

Πέραν όμως αυτών, μέ νωπές ακόμη τίς έντυπώσεις από τήν προεκλογική περίοδο τόν παρελθόντα Σεπτέμβριον,

διαπιστώθηκε ότι τό βάρος τής αντιπαράθεσης τών κομμάτων εδόθηκε στον οικονομικόν τομέα καί ειδικώτερα στον ανταγωνισμό τής παροχολογίας. Σέ μιά εποχή άνεγνωρισμένης διεθνώς ως περίόδου οικονομικής κρίσεως καί ύφέσεως μέ όλους τους δείκτες τής οικονομικής καταστάσεως κάθε άλλο παρά αισιοδόξους καί μέ τήν άπειλή τής έκ νέου επιτηρήσεως στον τομέα αυτόν από τήν Ευρωπαϊκή Ένωση, θά περίμενε κανείς μεγαλύτερη ύπευθυνότητα, έλικρίνεια καί ρεαλισμό από τους πολιτικούς άρχηγούς.

Μά θά πεί κανείς, αυτά άποζητούν οι πολίτες, δηλαδή «καλύτερες ήμέρες» μέ τήν έννοια τής ευζωίας, σύμφωνα μέ τό επικούρειο πνεύμα, τό όποιο είναι διάχυτο στον κοινωνικό χώρο. Υπό αυτό τό πρίσμα μέ κυριαρχούσα νοοτροπία τήν επιδίωξη ύψηλοτέρου βιοτικού επιπέδου καί μόνον, δίδονται επιχειρήματα για τήν μαρξιστική αντίληψη τής κοινωνίας, ότι ή οικονομία είναι ή κυρία καί πρώτη κινούσα δύναμη, στήν ζωή καί στήν ιστορία των λαών. Καί όμως ό λόγος Κυρίου διαψεύδει τήν μονομερή αυτήν αντίληψη για τήν ζωή τονίζοντας ότι «ούκ έπ' άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος».

“Όλα τὰ ἄλλα θέματα ἠθικῆς τάξεως τὰ ὅποια μολύνουν τὸν δημόσιο βίον, ὅπως ἡ διαπλοκή, ἡ διαφθορά θίγονται μόνον στὸν βαθμὸ τῆς ἀλληλοκατηγορίας τῶν κομμάτων, γιὰ πολιτικὴ ἐκμετάλλευση καὶ δημιουργία ἐντυπώσεων, χωρὶς νὰ διαφαίνεται μιὰ δυναμικὴ πρωτοβουλία γιὰ τὴν ὑπέρβασή των.

Ἡ ἠθικὴ ἀναβάθμιση τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων εἶναι βέβαια κυρίως ἔργο τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἐργάζονται στὸν χώρὸ της, καθὼς καὶ τῆς παιδείας μέ τὴν εὐρύτερη ἐννοια τοῦ ὅρου. Ἡ πολιτεία ὀφείλει νὰ εὐθυγραμμίζεται καὶ στὶς ἠθικὲς ἐπιταγὲς ποὺ αὐτὲς κηρύσσουν.

ΜΗΝΥΜΑ ΑΙΣΙΟΔΟΞΙΑΣ

27 Σεπτεμβρίου 1977. Ἡ ἡμερομηνία αὐτὴ φέρνει στὴν μνήμη ἡμῶν τῶν πολιωτέρων, ὅτι αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν ἡμερομηνία τῆς ἐκδημίας τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη. Ἐπανειλημμένως ἔχουν δημοσιευθεῖ στὶς ΑΚΤΙΝΕΣ ἄρθρα ἐνημερωτικὰ γιὰ τὴν προσωπικότητά του, τὸ καθοδηγητικὸ ἔργο καὶ τὶς ιδέες του τὰ ὁράματά του γιὰ ἓναν Χριστιανικὸ Πολιτισμό.

Ἀφορμὴ γιὰ νὰ ἐπανέλθουμε καὶ νὰ κάνουμε πάλι λόγον γι' αὐτόν εἶναι τὰ μεγάλα καὶ καινοφανῆ ἐν πολλοῖς προβλήματα, τὰ ὅποια ἀπασχολοῦν τὸν σύγχρονον κόσμον, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ὁποίων ἐναγωνίως ἀναζητεῖται μιὰ λύση.

Στὰ σαράντα χρόνια (1937-1977) κατὰ τὰ ὅποια ὑπῆρξε ἡγετικὴ μορφή στὴν σύγχρονη πάλη τῶν ιδεῶν, διακρίνουμε δύο περιόδους. Ἡ πρώτη ἐξ αὐτῶν μέχρι καὶ τὰ τέλη τῆς δεκαετίας τοῦ 1950 εἶναι περίοδος αἰσιοδοξίας, ποὺ τὸν ὀδηγεῖ, ὕστερα ἀπὸ τὸν ἀγῶνα του γιὰ τὴν ὑπερνίκηση τοῦ ὕλισμοῦ, στὴν συστηματοποίηση ἐνός ἔργου γιὰ τὴν θεμελίωση ἐνός συγχρόνου χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Γιὰ τὸν σκοπὸν αὐτόν δημοσιεύει μιὰ σειρὰ ἄρθρων στὶς «ΑΚΤΙΝΕΣ» καὶ συγγράφει βιβλία ὅπως: «Γιὰ ν' ἀνοίξη ὁ δρόμος», «ἓνα μήνυμα», «γιὰ μιὰ πορεία μέ ἐπίγνωση».

Ἡ αἰσιοδοξία αὐτὴ γεννήθηκε στὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ χρόνια ὕστερα ἀπὸ μιὰ ἀξία λόγου στροφὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὶς πνευματικὲς ἀξίες, ἡ ὁποία ἀνακόπηκε, χωρὶς νὰ ἔχει συνέχεια στὰ ἐπόμενα χρόνια.

Ζωντανὸς καὶ ἄμεσος ἔχει διατηρηθεῖ ὁ λόγος του στὰ 10 βιβλία του, ποὺ ἐκδόθηκαν μέ τὴν ἐπιμέλεια συνεργατῶν του ἀπὸ τὸν σύλλογον «Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς» μέ τὸν γενικὸν τίτλον: «Ἡ πίστις ὡς βίωμα». Τὰ βιβλία αὐτὰ προέκυψαν ἀπὸ μαγνητοταινίες προφορικῶν του εἰσηγήσεων σὲ κύκλον συνεργατῶν του. Καὶ ἡ αἰσιοδοξία του αὐτὴ ἦταν δικαιολογημένη ἀπὸ τὴν ἀνταπόκριση, τὴν ὁποία εἶχε τότε τὸ μήνυμά του τόσο στοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅσο καὶ στοῦ ἐξωτερικοῦ μέ τὶς ἐνθουσιώδεις ἀπαντήσεις, τὶς ὁποῖες ἐλάμβανε ἀπὸ κορυφαίους εκπροσώπους τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἐπιστημῶν γιὰ τὴν «Δήλωση Ἑλλήνων Ἐπι-

στημόνων, λογοτεχνῶν καί καλλιτεχνῶν» καί τό βιβλίό του: «Towards a christian civilisation».

Μετά ὅμως ἀπό τήν ἐπικράτηση ἑνός κλίματος ἀδιαφορίας γιά τά πνευματικά θέματα καί ἑνός ἐπικουρείου πνεύματος ἡ διάθεση τοῦ Ἀλεξ. Τσιριντάνη μετεβλήθη καί ἔκανε λόγο γιά ἕναν χειμῶνιάτικο Χριστιανισμό, γιά τοὺς ὀλίγους πιστοὺς πού θά ζοῦν σέ αὐτόν τόν κόσμο καί οἱ ὁποῖοι θά κρατοῦν στά χέρια τους ἕνα ἀναμμένο κερί, πού θά φωτίζει κάπως τό γύρω σκοτάδι. Μὲ τρόπο ρεαλιστικό ἐνώπιον αὐτῆς τῆς εἰκόνας παρατηρεῖ ὅτι: «Νά μὴ νομίζουμε—θά εἶναι μεγάλη πλάνη νά νομίζουμε— ὅτι ὁ Χριστιανισμός εἶναι αἰσιόδοξος, καί ἐμεῖς τώρα σάν αἰσιόδοξοι πρέπει νά λέμε, ὅτι ὥραϊα πᾶνε τὰ πράγματα καί νά μὴν ἐπιτρέπουμε στὸν ἑαυτὸ μας νά βλέπει τίς δυσκολίες καί τὴν κατάπτωση πού χαρακτηρίζουν τίς ἡμέρες μας. Ἀλλὰ ὁ χριστιανὸς εἶναι πιστός. Δέν εἶναι στρουθοκάμηλος, νά κρύβεται γιά νά μὴ βλέπει τίς δυσκο-

λίες, τὰ μαῦρα σύννεφα πού συγκεντρώνονται. Ἀλλὰ μέ τὴν πίστη του βλέπει ἐπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα τὸν ἥλιο, πού ὅμως λάμπει μέ ὅλη τὴν ὑπέροχη καλλονή του πού ἔχει πάντοτε ὅπου λάμπει».

«Μὴ μᾶς φοβίζουν οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι. Οἱ κίνδυνοι αὐτοὶ ὑπάρχουν, ἀλλὰ δέν πρέπει νά μᾶς φοβίζουν. Μὴ μᾶς καταπιάνει ἡ ἀπογοήτευση. Παρ' ὅλον ὅτι ἡ ἀπογοήτευση ἔχει πολλές δικαιολογίες, δέν πρέπει νά χάνουμε τό θάρρος μας διότι: "μεῖζων ὁ ἐν ἡμῖν ἢ ὁ ἐν τῷ κόσμῳ". Ἐμεῖς λοιπὸν ἕνα μόνον χρειαζόμαστε, τὸν ἀγῶνα νά μὴν ἐγκαταλείπουμε. Προσοχή. Λέμε τὸν ἀγῶνα καί ὄχι τὴν νίκη. Δέν μᾶς ζητάει τὴν νίκη ὁ Θεός, ἀφοῦ Αὐτός μᾶς τὴν δίνει Αὐτός μᾶς ζητάει τὸν ἀγῶνα, τὴν μάχη. Ἡ νίκη εἶναι δικό του δῶρο»^(*).

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

(*) Ἀλεξάνδρου Τσιριντάνη: «Ἡ πίστις ὡς βίωμα», τόμος Η' σελ. 59-60. Ἐκδόσεις Συζητήσεις, Ἀθῆναι 1949.

Η ΦΤΩΧΕΙΑ ΘΕΛΕΙ ΑΝΘΡΩΠΟ

Ἡ καταπολέμηση τῆς φτώχειας, ἀπα-
σχολεῖ ἔντονα, ιδίως τὰ τελευταῖα χρό-
νια, τὰ κράτη - μέλη τῆς Ε.Ε. καθώς
καί τίς Η.Π.Α., τόν Καναδά καί ἄλλες
χῶρες μέ ἀναπτυγμένες οἰκονομίες, μέ
ἐπακόλουθο νά δραστηριοποιοῦνται δι-
άφοροι Ὄργανισμοί μέ συνεχεῖς ἀπο-
στολές βοήθειας, σέ χῶρες τοῦ «τρίτου
κόσμου» καί κυρίως σέ Ἀφρικανικές,
καθώς καί σέ χῶρες τῆς Ν. Α. Ἀσίας.

Ἡ ἀξιοποίηση τῆς βοήθειας σέ μερι-
κές χῶρες γίνεται ἐφαλτήριο γιά ἀνα-
συγκρότηση τῆς οἰκονομίας των, σέ ἄλ-
λες ὅμως χῶρες, χάνεται ἡ εὐκαιρία
ἀξιοποίησης τῆς βοήθειας, περνᾷ λίγος
χρόνος βιοτικῆς ἀνάκαμψης καί ἡ κα-
τάσταση ἐπανερχεται στά ἴδια ἄθλια ἐ-
πίπεδα διαβίωσης, τοῦ πληθυσμοῦ. Τή
δεύτερη αὐτή περίπτωση τήν ἔζησα, πρό
ἐτῶν, ὅταν παρέμεινα γιά μερικές ἡμέ-
ρες, σέ μιά χώρα τῆς Δυτικῆς Ἀφρικῆς,
τή Γουινέα, ὡς Τεχνικός Σύμβουλος σέ
θέματα Γεωργίας, ἀπεσταλμένος ἀπό τόν
Ὄργανισμό Τροφίμων καί Γεωργίας
(F.A.O.) τοῦ Ο.Η.Ε. Οἱ ἐντυπώσεις μου
ἀπό τό ταξίδι αὐτό ἦσαν συγκλονιστι-
κές.

Ἡ βοήθεια, μικρή ἢ μεγάλη, γιά νά
ἀξιοποιηθεῖ καί νά δημιουργήσει προϋ-
ποθέσεις ἀνάκαμψης τοῦ ἐπιπέδου φτώ-
χειας τῶν ἀνθρώπων, χρειάζεται κά-
ποιον «μοχλό», πού θά δώσει κίνητρα
στούς ἀνθρώπους αὐτούς πού ὑποφέ-

ρουν, κίνητρα γιά δράση, γιά ἐνεργο-
ποίηση τοῦ ὑπνώττοντος δυναμισμοῦ
των, θά τούς δώσει ὄραμα γιά μιά
καλύτερη ζωή, πού θά εἶναι ἀποτέλεσμα
τῆς δικῆς τους ἐνεργοποίησης.

Ἀφορμή γιά τὰ παραπάνω, ἀποτελέσε
ένα δημοσίευμα πού ἀναφέρεται στή
δράση ἐνός οἰκονομολόγου ἀπό τό
Μπαγκλαντές τοῦ Δρα Μουχαμάντ Γι-
ουνούς ὁ ὁποῖος ἀποκαλεῖται «ὁ τραπε-
ζίτης τῶν φτωχῶν».

Αὐτός, ὅταν γύρισε ἀπό τίς Η.Π.Α.
ὅπου ἔκανε τίς μεταπτυχιακές σπουδές
του, συνέλαβε τήν ιδέα νά δίνονται
μικροδάνεια σέ πολύ φτωχοῦς ἀνθρώ-
πους. Ἡ ιδέα αὐτή ἄρχισε νά ὑλοποιεῖ-
ται ἀπό τό 1976. Τό ξεκίνημα ὅμως
εἶχε γίνει, ὅταν τό 1974 συνάντησε μιά
κοπέλα 21 χρόνων, ἡ ὁποία πουλοῦσε
σκαμνάκια ἀπό μπαμποῦ «κλαίγοντας
βουβά». Ἀγόραζε τὰ καλάμια ἀπό κά-
ποιον μέ πίστωση καί μέ μεγάλο τόκο,
ἔπλεκε τὰ σκαμνάκια καί ὅταν τὰ που-
λοῦσε πλήρωνε τόν προμηθευτή μέ ὑψη-
λό τόκο, ἔτσι ὥστε σ' αὐτήν ἔμενε ἕνα
μηδαμινό ποσό. Ἡ συνάντηση αὐτή ἔγι-
νε σ' ἕνα χωριό τοῦ Μπαγκλαντές καί
ὁ Δρ Γιανούς ἄρχισε νά δίνει μικροπο-
σά στούς χωρικούς πού εἶχαν ἀνάγκη
νά ἀγοράσουν βασικά εἶδη γιά τή δου-
λειά τους (μπαμποῦ, ζῶα ἐκτροφῆς
κ.λπ.). Τά χρήματα τὰ ἔδινε ὡς δάνειο.
Σέ λίγο καιρό, οἱ χωρικοί ἄρχισαν νά

του επιστρέφουν τὰ δάνεια. Έτσι τὸ 1976 ἱδρύσε μία ιδιόμορφη Τράπεζα Grameen Bank τὴν ὀνόμασε (ἡ πρώτη λέξη σημαίνει χωριό).

Στὴν Τράπεζα αὐτή, τὸ 94% τῶν μετοχῶν ἀνήκει στοὺς δανειολήπτες καὶ τὸ 6% στὴν Κυβέρνηση. Ἀπὸ τὸ δημοσίευμα, μαθαίνουμε ὅτι, ἡ Τράπεζα αὐτὴ ἔχει πάνω ἀπὸ 2000 ὑποκαταστήματα, σὲ περισσότερα ἀπὸ 69.000 χωριά καὶ ὅτι, τὸ προσωπικὸ τῆς Τράπεζας ἀνέρχεται σὲ 17.000 ἄτομα. Ἀκόμη, ὅτι, οἱ δανειολήπτες εἶναι πάνω ἀπὸ 6,5 ἑκατομμύρια μὲ τὸ 97% νὰ εἶναι γυναῖκες καὶ οἱ συνολικὲς χορηγήσεις νὰ πλησιάζουν τὰ 4 δισεκατομμύρια εὐρώ. Οἱ κακοπληρωτὲς ἀνέρχονται μόλις στὸ 1%.

Ἀποτέλεσμα, τοῦ ὅλου αὐτοῦ μεγαλειώδους ἐγχειρήματος, ἦταν, νὰ ξεπεράσει τὸ ὄριο τῆς φτώχειας τὸ 64% τῶν δανεισθέντων. Ὁ ἐξαίρετος αὐτὸς ἐπιστῆμων καὶ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος διαπνεόταν ἀπὸ αἰσθήματα ἀγάπης καὶ συμπόνιας γιὰ τὸν συνάνθρωπό του

καὶ ταυτόχρονα εἶχε συνείδηση τῶν δυνατοτήτων προσφορᾶς βοήθειας σ' αὐτόν, προσφορᾶς αποτελεσματικῆς, σὲ ἐπίπεδο πρακτικό, ἔτυχε διεθνοῦς ἀναγνώρισεως καὶ τοῦ ἀπονειμήθηκε τὸ 2006, τὸ Βραβεῖο Νόμπελ Εἰρήνης. Ὁ ἴδιος εἶπε, μεταξὺ ἄλλων, μετὰ τὴ βράβειυσή του τὰ ἑξῆς: «Μέ αὐτὴ τὴν ἐπιλογή ἔστειλαν στὸν κόσμον ἓνα πολὺ ἰσχυρὸ μήνυμα: τὴν ἰδέα ὅτι, ἡ φτώχεια εἶναι μία ἀπειλὴ γιὰ τὴν εἰρήνη».

Ἄν θὰ θέλαμε, ὡς Χριστιανοί, νὰ βγάλουμε ἓνα ἀκόμη μήνυμα, ἀπὸ ὅλη αὐτὴ τὴν ἱστορία, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι, ἡ ἀπόκτηση ἐπιστημονικῆς γνώσης δέν εἶναι γόνιμη, ἐάν δέν ἀξιοποιηθεῖ, μέσα στὰ πλαίσια τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὸ καλὸ τῶν συνανθρώπων μας, γιὰ τὴν ἐπούλωση τῶν «πληγῶν» τοῦ πλησίον μας, γιὰ μιὰ κοινωνία ἀγάπης.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΓΙΑΜΒΡΙΑΣ,
Ὁμότιμος Καθηγητὴς Γεωπονικοῦ
Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΠΑΡΟΥΣΙΑ

ὦ Κύριε, στὸν ἑναστρο Σέ βλέπω οὐρανό,
στό βλέμμα τοῦ μικροῦ παιδιοῦ πού λάμπει φωτεινό.
Σέ ζῶ στό μυστικό τῆς προσευχῆς μου πόθο.
Μέ δύναμη τὴν παρουσία Σου ὅμως νιώθω
ὅταν μ' ἀγγίζουνε τὰ δάχτυλά Σου καὶ πονῶ.

ΕΛ. ΜΑΤΙΝΑΣ

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΔΙΑΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΥΤΟ

Η πρώτη γνωριμία τους έγινε σέ ένα δωμάτιο συζητήσεων τοῦ διαδικτύου. Ἀνήλικοι καί οἱ δύο (ἔτσι τουλάχιστον δήλωναν στίς μεταξύ τους ἐπικοινωνίες), γρήγορα διαπίστωσαν ὅτι ἔχουν κοινά ἐνδιαφέροντα καί πύκνωσαν τίς συνομιλίες τους.

Κάποια στιγμή ἐκεῖνος ἄρχισε νά πῇ ἐξεί τή μικρή κοπέλα νά συναντηθοῦν καί νά γνωριστοῦν. Ἐκεῖνη τελικά πείσθηκε καί ξεκίνησε γιά τό πρῶτο τους ραντεβού κάποιο ἀπόγευμα τοῦ Μαΐου τοῦ 2009 σέ μιᾶ καφετέρια τῆς πλατείας Κολωνακίου. Εὐτυχῶς ἡ κοπέλα τήν τελευταία στιγμή σκέφθηκε νά ζητήσει ἀπό ἕνα 18χρονο φίλο της νά τή συνοδέψει διακριτικά γιά λόγους ἀσφαλείας καί νά μείνει σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τό ραντεβού.

Ἀντί ὅμως γιά ἕνα συνομήλικό της ἔφηβο, ἡ κοπέλα ξαφνιασμένη ἀντίκρισε στό τραπέζι της ἕνα ...56χρονο ἄνδρα. Ἐκεῖνος τῆς ἀπεκάλυψε ὅτι αὐτός ἦταν ὁ «ἔφηβος» μέ τόν ὁποῖο συνομιλοῦσε στό δωμάτιο συζητήσεων, ἀπολογήθηκε γιά τό ψεματάκι πού εἶχε πῇ, καί τῆς ἐξομολογήθηκε τό πόσο ἐλκυστική ἦταν. Λίγο ἀργότερα τῆς πρότεινε νά συνενδύσκειται ἐρωτικά καί μέ ἄλλους ἄνδρες ἐναντί 1.200 εὐρώ γιά κάθε ραντεβού!

Τό κορίτσι ἀντέδρασε καί σηκώθηκε νά φύγει τρομαγμένο. Ὁ γεροδεμένος

ἄνδρας προσπάθησε νά τήν ἀρπάξει ἀπό τό χέρι καί νά τήν σπρώξει στό αὐτοκίνητό του, πού εἶχε σταθμεύσει πολύ κοντά στήν καφετέρια. Ἡ ἀνήλικη ξέφυγε καί ἐκμυστηρεύθηκε τό περιστατικό στούς γονεῖς της, οἱ ὁποῖοι ἀμέσως ἐνημέρωσαν τήν Ἑλληνική Ἀστυνομία.

Τό Τμήμα Δίωξης Ἡλεκτρονικοῦ Ἐγκλήματος τῆς Ἀσφάλειας Ἀττικῆς ἤρε, μέ εἰσαγγελική ἐντολή, τό ἀπόρρητο τῶν τηλεφωνικῶν ἐπικοινωνιῶν, ἐντόπισε τά ἠλεκτρονικά ἴχνη τοῦ δράστη στό διαδίκτυο καί ἐξακρίβωσε τήν ταυτότητά του. Μέ τό ἔνταλμα συλλήψεως στά χέρια οἱ ἀστυνομικοί ἔκαναν ἔφοδο στό σπίτι τοῦ 56χρονου στή Σαλαμίνα, ὁ ὁποῖος ἀποδείχθηκε παλαιοημερολογίτης ἱερέας τοῦ νησιοῦ!

Δυστυχῶς, ὁλοένα καί περισσότερο, ἡ Ἑλληνική Ἀστυνομία ἀντιμετωπίζει τέτοια περιστατικά σεξουαλικῆς παρενόχλησης, πού προκύπτουν ἀπό γνωρίμιες ἐφήβων στό διαδίκτυο. Παιδιά ἐκθέτουν τόν ἑαυτό τους καί τήν προσωπική τους ζωή στόν κυβερνοχώρο καί ἔλκονται ἀπό ριψοκίνδυνες διαπροσωπικές σχέσεις.

Ἡ προστασία τῆς προσωπικῆς ζωῆς στό διαδίκτυο εἶναι μιᾶ ἐξαιρετικά ἀπλή ὑπόθεση. Εἶναι στή διακριτική εὐχέρεια τοῦ χρήστη τοῦ διαδικτύου νά μή δημοσιοποιεῖ ποτέ τά προσωπικά ἢ τά οἰκογενειακά δεδομένα του: ὀνομα-

τεπώνυμο, διεύθυνση, τηλέφωνα, τό ὄνομα τοῦ σχολείου, πληροφορίες γιά φίλους καί τά μέλη τῆς οἰκογένειας καί πολλά ἄλλα στοιχεῖα δέν πρέπει νά τά προβάλλει κανεῖς στό διαδίκτυο. Οὔτε βέβαια νά δίνει τούς κωδικούς τῆς προσωπικῆς του σύνδεσης στό διαδίκτυο, ἀκόμη καί στόν καλύτερο φίλο.

Ἰδιαίτερη προσοχή ἀξίζει νά δοθεῖ στή δημοσίευση φωτογραφιῶν. Πρέπει νά γίνει ἀντιληπτό σέ ὅλους ὅτι ἀπό τή στιγμή πού ἀναρτηθεῖ στό διαδίκτυο μιά φωτογραφία (προσωπική, οἰκογενειακή, ἢ φίλων) παύει νά προορίζεται γιά προσωπική χρήση καί δέν μπορεῖ πλέον κανεῖς νά ἐλέγξει πού καί σέ ποιόν θά καταλήξει.

Ἄν μάλιστα ἀναλογιστεῖ κανεῖς τό πόσο εὐκολή εἶναι ἡ ἐπεξεργασία καί ἡ παραποίηση μιᾶς φωτογραφίας μέ τήν ψηφιακή τεχνολογία, μπορεῖ νά συνειδητοποιήσει τό κακό πού μπορεῖ, ἡθελημένα ἢ ἀθέλητα, νά προξενήσει. Μιά ἀλλοιωμένη φωτογραφία μπορεῖ νά «ταξιδέψει» ἀνεξέλεγκτα μέσω ἠλεκτρονικοῦ ταχυδρομείου, νά δημοσιευθεῖ σέ ιστοσελίδες, νά προωθηθεῖ μέσω κινητῶν τηλεφώνων, μέ ἀποτέλεσμα νά διασύρει καί νά κατατρέψει τήν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια.

Στήν Εὐρώπη, σύμφωνα μέ ἔρευνα τοῦ Πανευρωπαϊκοῦ Δικτύου Ἐθνικῶν Κόμβων Ἀσφαλοῦς Διαδικτύου Insafe, τό 57% τῶν ἀνηλίκων ἀποκαλύπτει πολλά προσωπικά καί οἰκογενειακά δεδομένα στό διαδίκτυο, ἐνῶ στήν Ἑλλάδα τό ἀντίστοιχο ποσοστό συγκρατεῖται στό 50%. Εἶναι προφανές ὅτι οἱ γονεῖς θά πρέπει νά ἐνημερωθοῦν περισσότερο γιά τό διαδίκτυο, ὥστε νά τό καταστή-

σουν γιά τά παιδιά τους ἓνα ὠφέλιμο μέσο ἐπικοινωνίας, ἐνημέρωσης, παιδείας καί ψυχαγωγίας, καί ὄχι μιά ἐπικίνδυνη παγίδα.

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΑΣΥΛΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Διαβάσαμε στήν εἰδησεογραφία ὅτι συνελήφθη στήν Ζυρίχη ὁ γνωστός σκηνοθέτης Ρομάν Πολάνσκι γιά ἐγκλημα πού εἶχε διαπράξει πρὸ 32 ἐτῶν! Ἀμέσως ξεκίνησε μιά προσπάθεια γιά τήν ἀπελευθέρωσί του μέ πρωταγωνιστές πρόσωπα τῆς πολιτικῆς καί τῆς καλλιτεχνικῆς ζωῆς. «Ὁ Γάλλος σκηνοθέτης Ζάν Κουῆνεν ζήτησε τήν ἀπόσυρση τῆς ταινίας του "Κοκό Σανέλ καί Ἰγκόρ Στραβίνσκι" ἀπό τό φεστιβάλ κινηματογράφου τῆς Ζυρίχης γιά νά διαμαρτυρηθεῖ ἐναντίον τῆς σύλληψης τοῦ Ρόμαν Πολάνσκι στήν Ἑλβετία τό περασμένο Σάββατο, ἀνακοίνωσαν οἱ διοργανωτές τοῦ φεστιβάλ» (Kathimerini.gr 2.10.2009). Γιά τήν ὑπόθεση αὐτή ἐσχολίασε ὁ δημοσιογράφος κ. Σωκράτης Τσιχλιᾶς στήν *Καθημερινή* (3.10.2009): «Στίς 10 Μαρτίου τοῦ 1977, ὁ πολωνοεβραϊκῆς καταγωγῆς Ρομάν Πολάνσκι, σύμφωνα μέ δική του ὁμολογία, μέθυσσε, νάρκωσε καί βίασε τήν 13χρονη Σαμάνθα Γκέιμερ... ὁ Πολάνσκι γιά νά ἀποφύγει καταδίκη πού θά ξεπερνοῦσε τά 30 χρόνια κατέφυγε στή Γαλλία κι ἐκτοτε ζεῖ καί σκηνοθετεῖ φυγόδικος ἀλλά ἐλεύθερος ὡς Γάλλος ὑπῆκοος. Ἡ σύλληψή του τήν περασμένη ἐβδομάδα στό ἀεροδρόμιο τῆς Ζυρίχης, ἦταν κεραυνός ἐν αἰθρία. Ποιός καί γιατί θυμῆθηκε ἓνα ἐγκλημα 32 ἐτῶν, ὅταν στίς περισσότερες χῶρες τοῦ κόσμου καί τίς περισσότερες πολιτεῖς τῶν Η.Π.Α. μετά

τά 20 χρόνια τά ἐγκλήματα παραγράφονται; ...Νά μερικά ἐρωτήματα πού δίχασαν διανοούμενους, πολιτικούς, ἀρθρογράφους στά μεγαλύτερα ἐντυπα τοῦ κόσμου, ἐνῶ δημιουργήθηκε ἕνα ἀραγές μέτωπο δεκάδων διάσημων καλλιτεχνῶν, μέ πρωτεργάτη τόν δικό μας Κ. Γαβρᾶ, οἱ ὁποῖοι ὑπέγραψαν διακήρυξη γιά "λευτεριά στόν Πολάνσκι". "Ὅλοι αὐτοί ξεχοῦν τά αὐτονόητα: Πρῶτον, τό ἔργο τέχνης παραμένει μεγάλο ἀκόμα κι ὅταν ὁ καλλιτέχνης καταντήσῃ μικρός. Τό ἔργο τέχνης, ὅμως, δέν ἀθώωνει τόν καλλιτέχνη. Δεύτερον, ὁ Πολάνσκι ἐγκλημάτισε εἰδεχθῶς καί δέν τιμωρήθηκε ποτέ γιά τό ἐγκλημά του. Ἐκτός ἐάν θεωροῦν τιμωρία ὅτι... γέγρασε ἢ τήν... ἐξορία του στή Γαλλία. Τρίτον, ζεῖ φυγόδικος καί σκανδαλωδῶς ἡ ἀμερικανική δικαιοσύνη δέν ζήτησε ποτέ τήν ἐκδοσή του. Τέταρτον, στή συνείδησή μας παραμένει διπλά ἔνοχος. Καί γιατί βίασε μιά 13χρονη καί γιατί ἔκανε χρήση τῆς δύναμης καί τῆς δημοφιλίας του γιά νά γλιτώσῃ. Καί βιαστής καί δειλός...».

Μέ ἀφορμή αὐτό τό περιστατικό, ἄς ἐμβαθύνωμε ὀλίγο, σέ αὐτό τό φαινόμενο, τό ὁποῖο ἐπικρατεῖ στίς ἡμέρες μας καί τό ὁποῖο θά ὠνομάζουμε «ἀσυλία τῆς τέχνης». Γιά κάποιους ψευδελιγράφους προοδευτικούς διανοουμένους, ὁ καλλιτέχνης ἀπολαμβάνει πλήρους ἀσυλίας γιά τά «καλλιτεχνήματά» του. Ἐάν ὁ κοινός ἄνθρωπος προσβάλλει τήν δημοσία αἰδῶ μέ κάποια πράξι του, διώκεται ποινικῶς καί αὐτεπαγγέλτως καί κινδυνεύει νά φυλακισθῇ. Ὁ καλλιτέχνης, ὅμως, ἐάν ἀποτυπώσῃ τό νοσηρό περιεχόμενο τῆς φαντασίας καί τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου σέ ἕνα βιβλίο,

ἕνα φωτογραφικό λεύκωμα, ἕναν πίνακα ἢ μιά ταινία, παρ' ὅτι μπορεῖ μέ αὐτά τά ἔργα νά προσβάλλῃ βαναύσως τά δημόσια ἥθη, τήν πίστι ἐκατομμυρίων ἀνθρώπων, τίς πεποιθήσεις καί τίς ἀξίες ζωῆς τῆς πλειοψηφίας (ἢ τῆς μειοψηφίας) μιᾶς χώρας, εὐρίσκεται στό ἀπυρόβλητο. Καί ἐάν τολμήσῃ κάποιος εἰσαγγελεῦς νά παρέμβῃ ἢ νά διαμαρτυρηθοῦν κάποιοι θεατές καί ἀποδέκτες τῶν «δημιουργημάτων» του, τότε μιά ἐνορχηστρωμένη ἀντίδρασι ἐκδηλώνεται ἀπό ὅλους τοὺς προοδευτικούς καί ἀριστερούς κύκλους, οἱ ὁποῖοι διατείνονται καί διαμαρτύρονται ὅτι πρόκειται γιά ὠμή λογοκρισία καί παρέμβασι στό ἔργο τοῦ καλλιτέχνη.

Ὁ «καλλιτέχνης» εὐρίσκεται ὑπεράνω τοῦ νόμου, ἀλλά καί ὑπεράνω τῶν ἠθικῶν καί κοινωνικῶν ἀξιῶν, χωρίς οὐδεῖς νά τολμᾷ νά ἀμφισβητήσῃ τήν ὀρθότητα τῆς «κριτικῆς» του καί τῶν «ἐπιχειρημάτων» του. Ἔτσι, μπορεῖ νά διαστρεβλώνει τήν ἱστορία (π.χ. ἡ ταινία γιά τόν Μεγάλο Ἀλέξανδρο) νά ἀσχημονῇ σέ ἱερά πρόσωπα (π.χ. ἡ ταινία «Τελευταῖος Πειρασμός», ἢ ἡ ἐκθεση ζωγραφικοῦ πίνακος μέ τήν ὕβρι πρὸς τό σύμβολο τοῦ Σταυροῦ) νά ἐρμηνεύῃ κατά τό δοκοῦν τίς ἠθικές ἀντιλήψεις τοῦ Χριστιανισμοῦ μέ σκοπό νά σοκάρῃ τόν θεατή (π.χ. ταινίες τοῦ Λάρς Φόν Τρίερ) νά διακωμωδῇ τόν ἰδρυτὴ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ (μέ τίς γνωστές γελοιογραφίες) νά προβάλλῃ πορνογραφικό ὕλικό ὡς Τέχνη τῆς Φωτογραφίας· νά εἰρωνεύεται τήν πίστι καί τίς ἀρετές τῶν χριστιανῶν καί τόσα ἄλλα.

Καί ἄλλες φορές ἔχομε γράψει σέ αὐτὴν τήν στήλη γιά τό στρεβλό ἀξίωμα

«ή τέχνη για την τέχνη», αντί για τό όρθό ή «τέχνη για τόν άνθρωπο», δηλ. για την άνύψωσι του ανθρώπου, την άνάπτυξι καί τελειοποίησί του. Πίσω, λοιπόν, από διαφόρους θεσμούς «καλλιτεχνών» κρύπτονται όργανωμένα κυκλώματα μέ άλληλοϋποστήριξι καί έξοβελισμό κάθε πιθανού άντιφρονούντος. Έχουν μάλιστα τόσες καί τέτοιες διασυνδέσεις, πού σχεδόν μονοπωλοϋν τά Μέσα Ένημερώσεως. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι ό δικός μας Κώστας Γαβράς, άφοϋ κατάφερε μέ τίς διασυνδέσεις του, νά διδάσκη την δική του ιστορία της καταστροφής των μνημείων της Άκροπόλεως μέσα στό Μουσείο της, πρωτοστατεί σήμερα για την άπελευθέρωσι του «καλλιτέχνου» Πολάνσκυ καί όχι του βιαστοϋ καί παιδεραστοϋ (όπως ό ίδιος έχει όμολογήσει)!

Οί πραγματικώς μεγάλοι δημιουργοί άνέκαθεν υπήρξαν καί μεγάλοι πνευμα-

τικοί άνθρωποι. Γιατί μόνον ό πνευματικός κόσμος του ανθρώπου μπορεί νά γεννήση/δημιουργήση έργα άξια νά παραμείνουν στην μνήμη καί στην καρδιά των ανθρώπων για αιώνες. Άδιάψευστο κριτήριο για την επίγνωσι του γνησίου πνευματικού δημιουργοϋ είναι τό ρητό του Κυρίου μας: «άπό των καρπών αϋτων επίγνωσθε αϋτούς» (Ματθ. 7:16). Μόνον αϋτοί δέν επιδιώκουν τόν πλουτισμό ή την δημοσιότητα μέσω της Τέχνης, αλλά ύπηρετοϋν μέ τά θεϊα χαρίσματα τους τόν άνθρωπο. Άρκετοί, μάλιστα, από αϋτούς όχι μόνον δέν άπήλαυσαν δόξα καί πλούτη (πολύ όλιγώτερο άσυλία), αλλά συχνά άντιμετώπισαν φτώχεια, έξαθλίωσι καί μή άναγνώρισι του έργου τους, όσο ζοϋσαν. Οί υπόλοιποι λάμποντες καί διάττοντες άστέρες του καλλιτεχνικού στερεώματος έρχονται καί παρέρχονται.

Ι. Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

‘Η έγγραφή νέων συνδρομητών είς τάς «Άκτίνας» είναι ένα πνευματικό έργον, τό όποϊον ήμποροϋμε νά έπιτελέσωμε όλοι, μέ μικράν προσπάθειαν.

ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΑ

Σκέψου, πῶς πέρασες τή χθεσινή σου μέρα,
τήν ἄφησες καί χάθηκε ἡ τήν ἐγέμισες, μέ τί;
Μπορεῖς τάχα νά πεῖς, ἐδῶ σέ μένα, τά χθεσινά σου πεπραγμένα;
Σκέψου πολύ:

Μπορεῖς νά πεῖς, χωρίς νά φοβηθεῖς ἡ νά ντραπεῖς, τί ἔκανες
χθές ὅλη μέρα;

Μή ἀπερίσκεπτα τέσ ὥρες σου τέσ σκόρπισες
σάν τά ξερόφυλλα σέ χινοπώρου ἀγέρα;

Μέ θλίψεις, τύψεις, φόβους, μεταμέλειες,
τά πένθη αὐτά τῆς ἀμαρτίας, μή κι ἦταν φορτωμένες;
Κι ἔτσι περάσαν σκοτεινές, θλιμμένες,
βαρεῖς –σάν σέ ὕγρες δενδροστοιχίες νεκροφόρες–
οἱ ὥρες σου
πού ἦταν δά στό χέρι σου νά 'ταν χαρούμενες καί καρποφόρες,
ὥρες
εὐλογημένες.

Σκέψου...

– Δέν εἶναι ἐδῶ σ' ἀνθόκηπους ἄσκοπη περιπλάνηση.

Δέν εἶναι ἐδῶ περίπατος σ' εὐρύχωρη ὁδό...

Σκέψου ξανά πρὶν ἀπαντήσεις.

Τά πεπραγμένα σου τῆς χθές μπορεῖς νά ὁμολογήσεις;

Νά πεῖς μέ λεπτομέρειες, δίχως καθόλου νά ντραπεῖς,

«ἰδοῦ ἡ μέρα μου ἡ χθές...».

Μπορεῖς ἔτσι νά πεῖς;

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΠΟΛΕΤΣΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΑΠΟΨΕΙΣ ΟΥΣΙΑΣΤΙΚΕΣ

Ἀγαπητέ κ. Διευθυντά,

Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως καί τῆς ἀληθείας εἶναι ἀρετή ἀλλά καί καθήκον κάθε χριστιανοῦ. Βέβαια, ἡ ὁμολογία ἔχει τήν ἀξία της ἀλλά καί τό κόστος. Ἰδίως στούς σημερινούς καιρούς, πού ἡ εἰρωνεία καί ὁ χλευασμός εἶναι τά συνήθη ὄπλα ἐναντίον κάθε ὁμολογητῆ.

Παρά ταῦτα ὁμως ὑπάρχουν πολλοί ἄνθρωποι, καί μάλιστα ἐπώνυμοι, οἱ ὁποῖοι ὁμολογοῦν τήν πίστη τους καί λένε τήν ἀλήθεια. Ἐκφράζουν μέ παρηγορία τίς πεπονηθεῖς τους καί τήν ἀγάπη τους στήν ἑλληνορθόδοξη παράδοση. Καί ὄχι μόνο δέν ντρέπονται νά τό ὁμολογήσουν, ἀλλά συχνά τήν ὑπερασπίζονται μέ σθένος.

Θεωροῦμε τήν ὁμολογία ὡς πράξη ἀντίστασης στό ρεύμα τῆς δειλίας πού ὑπάρχει σήμερα. Ἀλλά καί ὡς πράξη ἐλπίδας στά ὅσα θλιβερά καί ἀπογοητευτικά βλέπουμε. Ἡ ὁμολογία, ἀκόμη, εἶναι παράδειγμα γιά τό λαό μας, ὅταν μάλιστα προέρχεται ἀπό πρόσωπο μέ κάποια κοινωνική θέση.

Διαβάζοντας τόν ἑλληνικό τύπο (ἡμερήσιο καί περιοδικό) συναντᾶμε συχνά ἀπόψεις καί κρίσεις οὐσιαστικές, ἀληθινές πού στηρίζουν τόν ταλαιπωρημένο ἄνθρωπο τοῦ καιροῦ μας. Ἀξίζει νά ἀναφέρουμε μερικές χαρακτηριστικές περιπτώσεις:

● Ὁ Νίκος Παραγιός εἶναι καθηγητής στό τμήμα Ἐφαρμοσμένων Μαθηματικῶν στό Παρίσι. Παράλληλα, εἶναι καί ὑπεύθυνος τῆς ἐρευνητικῆς ομάδας στό Ἐθνικό Ἰνστιτούτο τῆς Γαλλίας γιά τήν Πληροφορική καί τόν Αὐτοματισμό. Σέ

συνέντευξη καί στήν ἐρώτηση «τί πιά μικρό ἑλληνικό ἀγάπησα», ἀπάντησε: «Ἐνα μικρό ἀνάγλυφο κόσμημα τοῦ Χριστοῦ, πού μοῦ ἔκαναν δῶρο οἱ γονεῖς μου, ὅταν ἦμουν στό γυμνάσιο. Δέν τό ἀποχωρίστηκα ἐδῶ καί 25 χρόνια. Μοῦ θυμίζει ποιός εἶμαι, ἀπό πού ἔρχομαι, τί θυσίες ἐγιναν ὥστε νά φτάσω ἕως ἐδῶ καί μέ κρατάει «κοντά» στήν Ἑλλάδα, ὅπως καί στήν πραγματικότητα».

● Ὁ Ἀπόστολος Καρακάσης εἶναι σκηνοθέτης. Ὅταν τόν ρώτησαν, σέ συνέντευξη, ποιοί εἶναι οἱ ἥρωές του σήμερα, ἔδωσε μιά σωστή ἀπάντηση. Εἶπε: «Ἡρωές μου εἶναι ὅσοι ἀγωνίζονται γιά τό ὄφελος τοῦ διπλανοῦ τους».

● Ὁ Χάρις Λάμπερτ εἶναι καλλιτέχνης - ζωγράφος. Σέ μιά συζήτηση πού εἶχε μέ δημοσιογράφο, ἐξέφρασε μερικές οὐσιαστικές ἀπόψεις: «Ζοῦμε σέ μιά κοινωνία πού βασίζει τή δύναμή της στό χρήμα καί στά ὑλικά ἀγαθά. Γι' αὐτό ὀφείλουμε στόν ἑαυτό μας νά ἐρθουμε σέ ἐπαφή μέ τό πνευματικό μας κομμάτι. Ὅλοι τό ἔχουμε, μερικοί ἀπλῶς δέν τό ξέρουν. Ἐγώ προσπαθῶ νά ἀπεικονίσω καί τίς δύο πλευρές. Ὅσο δέν ἐρχεσαι σέ ἐπαφή μέ τήν πνευματική σου πλευρά, τόσο χάνεις τήν ἐπαφή μέ τόν ἑαυτό σου».

Σέ κάποια στιγμή ὁ Λάμπερτ ρωτᾶει τόν συνομιλητή του: «Ξέρεις πού ὀφείλονται τά διαζύγια, οἱ πόλεμοι, ἡ πεῖνα;». «Ποῦ;», ρωτᾶει μέ ἀπορία ὁ δημοσιογράφος. Καί ὁ Λάμπερτ τοῦ λέει: «Στόν ἐγωισμό ὀφείλονται. Ζοῦμε στήν ἀποκορύφωση τοῦ ἐγωισμοῦ. Ἀκόμη καί ἡ τέχνη εἶναι ἐγωιστική. Κι ὅταν δημιουργεῖς ἀπό ἐγωισμό, ὅ,τι καί νά φτιάξεις εἶναι μικρό, φτηνό, εὐτελές.

Ἡ ἀναγέννηση μπορεῖ νά ἔρθει μόνο ὅταν οἱ ἄνθρωποι δοῦν πέρα ἀπὸ τὸ χρῆμα καὶ τὴν εἰκόνα».

Εἶναι ἀπόψεις μέ νόημα καὶ οὐσία. Ἔχουν ἀπὸ ἀληθινὸ νὰ ποῦν. Γι' αὐτὸ καὶ χαιρόμαστε, ὅταν τίς ἀκοῦμε.

**Μέ ἐξαιρετικὴ τομὴ
Γ. Δ. ΚΟΥΒΕΛΑΣ
Καλαμάτα**

ΓΝΩΣΕΙΣ ΑΛΛΑ ΟΧΙ ΓΝΩΣΗ

Κύριε Διευθυντά,

Εἶναι γνωστὸ ὅτι οἱ πρόοδοι τῆς τεχνολογίας στὸν ὅριον τῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἐνημερώσεως, ἰδίως τὰ ἠλεκτρονικά, καθιστοῦν εὐχερέστερη τὴν μετάδοση πληροφοριῶν σχετικῶν μέ διάφορα συμβάντα, γεγονότα, καταστάσεις, ἐνέργειες, ἐξελίξεις ἐπιστημονικῆς, πολιτικῆς, κοινωνικῆς, καλλιτεχνικῆς, φυσικῶν φαινομένων καὶ πολλῶν ἄλλων.

Ἀπερίγραπτη πληθώρα γνώσεων καὶ πληροφοριῶν. Κυριολεκτικὰ ὑφιστάμεθα βομβαρδισμό πληροφοριῶν. Οἱ συνέπειες αὐτοῦ τοῦ γεγονότος δέν εἶναι μόνον εὐμενεῖς. Αὐτὸ ἐπισημαίνει μέ τὸ βιβλίον τοῦ «Τεχνοπώλιο» ὁ Ἀμερικανὸς συγγραφέας Νίλ Πρόστμαν (ἐφημερίδα **Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ** 13.9.2009): «Ὁ δεσμός μεταξύ πληροφορίας καὶ δράσης ἔχει

διαρραγεῖ. Ἡ πληροφορία εἶναι τώρα ἐμπόρευμα πού μπορεῖ νά ἀγοραστεῖ καὶ νά πουληθεῖ... Εἶναι ἀσύνδετη ἀπὸ τὴ χρησιμότητά της. Ἔχουμε κορεσθεῖ ἀπὸ πληροφορία, πνιγόμαστε μέσα σ' αὐτή... Τὸ πληροφοριακὸ ἀνοσοποιητικό μας σύστημα δέν δουλεῦει πιὰ. Δέν ξέρουμε πῶς νά φιλτράρουμε αὐτὴ τὴν πλημμύρα πληροφοριῶν... Ὁ ὑπολογιστὴς καὶ ἡ πληροφορία τοῦ δέν μποροῦν νά μᾶς ἀπαντήσουν γιὰ νά δώσουμε νόημα στὴ ζωὴ μας καὶ νά τὴν κάνουμε πιὸ ἀνθρώπινη. Ὁ ὑπολογιστὴς δέν μπορεῖ νά μᾶς παράσχει ἕνα ὁργανωμένο ἠθικὸ πλαίσιο... Δέν μπορεῖ νά μᾶς προσφέρει τὰ μέσα νά κατανοήσουμε γιὰ ποιὸ λόγο βρισκόμαστε ἐδῶ... μᾶς ἀποσπᾷ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα πρέπει νά ἀντιμετωπίσωπομε: τὸ πνευματικὸ κενό, τὴ γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας...».

Καταιγισμὸς πληροφοριῶν, πληθώρα γνώσεων. Χρήσιμες, ἐνδιαφέρουσες, ἀλλὰ πῶς τίς ἱεραρχοῦμε; Πῶς τίς χρησιμοποιοῦμε; Μήπως μέσα σ' αὐτὸν τὸν καταιγισμό γνώσεων λησμονοῦμε τὴν Γνώση τὴν «δυναμὲν ἡ σοφία» ἡμᾶς εἰς σωτηρίαν»;

ΝΙΚΟΣ ΤΣΙΡΩΝΗΣ

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτήτης: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθήναι, Τηλ. 210.32.35.023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντὴς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Ἰατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθήναι. Ὑπεύθυνη Τυπογραφείου: Μαρία Κ. Τσινταράκη, Γαμβέττα 12, 106 77 Ἀθήναι, Τηλ. 210.38.05.816. Τιμὴ τεύχους ΕΥΡΩ 1,50. Ἐτησίᾳ συνδρομὴ, Ἑσωτερικοῦ ΕΥΡΩ 15, Ἐξωτερικοῦ ΕΥΡΩ 30. Ἡ Ἐπιτροπὴ ἐπιφυλάσσει εἰς ἑαυτὴν τὸ δικαίωμα νά μὴ δημοσιεύῃ ἢ νά συντέμνῃ κατὰ τὴν κρίσιν της οἰονδήποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύσιμα ἢ μὴ, δέν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ διηλεκτρικαὶ δέν δημοσιεύονται. www.xee.gr. ΚΩΔΙΚΟΣ 1692.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθήναι, Νοέμβριος 2009

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
Επιστήμη - Φιλοσοφία - Κοινωνικά Ζητήματα -
Γράμματα - Τέχνη

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ «ΑΚΤΙΝΩΝ»

ΤΟΜΟΙ: 1938-1997

Έπιμέλεια
ΒΑΣ. Χ. ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΑΚΤΙΝΩΝ»
ΑΘΗΝΑ 1998

«ΑΚΤΙΝΕΣ»
ΚΑΡΥΤΣΗ 14, Τ. Τ. 105 61
ΑΘΗΝΑΙ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Ἀπό τίς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ:

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Χρῦσανθος ὁ ἀπὸ Τραπεζοῦντος

Ὁ Κύπρου Μακάριος Β΄

Ὁ Κασσανδρείας Εἰρηναῖος

Ἰωακείμ Γ΄ Οἰκουμενικός Πατριάρχης

* * *

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ
Τό ἀληθινὸ τοῦ πρόσωπο
καὶ ὁ συμβολισμὸς τοῦ ἔργου τοῦ

* * *

ΔΗΜ. Α. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ
Δρος Ποινικῶν ἐπιστημῶν
Ἐπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»

Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210.32.21.283